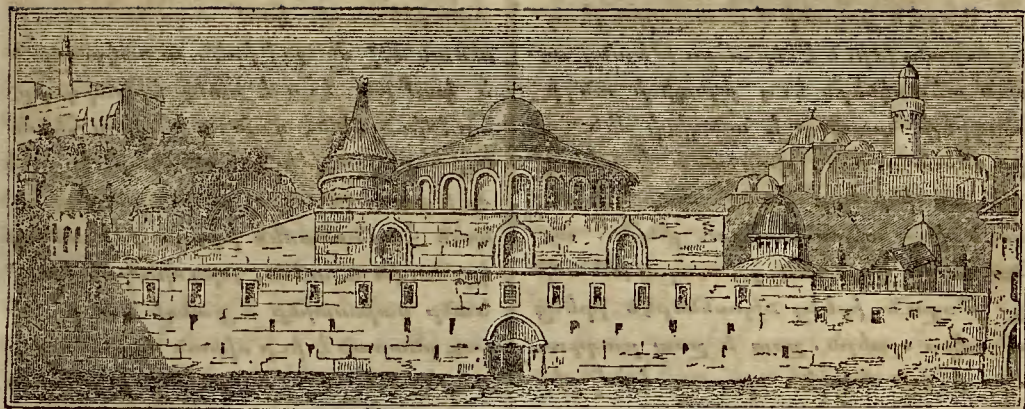

ՄԵՏԱՍԱՆԵՐՈՒ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 11.

ԱՄՍԱԳԻՐ

ՆՈՅՆԱՐԵՐ 30
1876.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Նաև արժեք օրհասականը ընդ վախճանել շնչոյն հղորագոյ՝ կուսին յորոց և իմաստունքն տեղի տուեալ վախճանել ի նոյանէ :

Մեր աղուտքան Ս. Եղիշէ պատմագիրն, որ իւր ամբողջ երկասիրութիւնը դիպումն սրտիւ և իմաստուն լեզուաւ գրած է, շատ գեղեցիկ այլաբանութեամբ կը նկարագրէ անիրաւ և չարաբարոյ մարդկանց բուռն կատաղութիւնը և ծայրահեղ զայրութիւնը այն միջոցին, երբ կը տեսնեն իրենց չարութեանց, անիրաւութեանց եւ բռնական դործոց իրենց վախճանին հասնիլը :

ԺԱ.

Իմաստուն և սուրբ վարդապետի յայտնած սոյն փորձառական նկարագիրը մի այնպիսի ապացուցեալ և ահա ներեւ ճշմարտութիւն է, որոյ ստուգութիւնը և գործնական օրինակները ամեն օր կը տեսնեմք մեր շուրջը եթէ հետաքննին լինիմք աշխարհի ընդարձակութեան մէջ տեղի ունեցած ամենորեայ իրողութեանց եւ մարդկային ազդի գործառնութեանցն ու արարմանցը :

Արդէն յայտնի եւ ապացուցեալ Ճշմարտութիւն է որ մոլութեանց աւմեն տեսակներն եւս այնպիսի անդի մադրելի հրապար և այնպիսի մեծ զօրութիւն ունին, որոց որ և է տեսուկըն ևս լինի երբ միանգամ որ և է մեկուն վրայ տիրապետելու լինին. այնուհետեւ շատ մեծ գծաւարութեամբ կը թողուն իրենց ճիրաններէն իրենց միամիտ որսերն. շատ և շատ բաղդաւոր է այն մարդն, որ շատ կամ քիչ փնասով կը յաջողի ճողորպիւ անոնց մահացու ճիրաններէն. իսկ այն որ յիմարաբար նոցա մատակարարած առժամանակեայ քաղցրութենէն հրապուրեալ բողորովն անձնատուր կը լինի և կամաւոր գերի կը դառնայ աւնոց, ալ այնուհետեւ անկարելի բան է բաժանել զնա կամ զգլխէ իւր ամեն նասիրելի կենակցէն. և վայ անոնց որք յանդգնին որ և է պարագայի մէջ պարտաւազիր հանգիստնալ այն պաշտելի շատուածոց և կամ ուղղութեան հրաւեր կարգալ այն ողորմելի և մալորամիտ թշուառին. քանզի այն ատեն անկից աւելի թշնամի կամ հակառակորդ մը չը կրնար նկատուիլ այն արգահատութեան արժանի չարատանջի աչքին. և եթէ համարձակիս մի քիչ եւս յառաջ երթալով բռնի անջատել ցնա իւր սիրելի մոլութենէն, ահա այն ատեն անվրէպ կը գտնուիս այն սոսկալի վտանգին մէջ. ինչպէս մարդ մը որ կատաղի արջու մը հետ մարտնչելով կը վիրաւորէ կարելիէր. իսկ արջն օրհասական և եւս կատաղելով իւր ցաւոց խայթերէն յուսահատական ճիգով մը կարծես կրկնապատկելով իւր զօրութիւնը աւելի կատաղութիւ կը սկսի մարտնչել իւր վերջին շունչը դեռ չը փչած. ճիշդ այսպէս է նաեւ այն ողորմելին և գրեթէ անբանացեալ մարդն, որ երկար ժամանակ

մոլութեան մը կամ տագորինաւորութեան մէջ մնալով իրեն ունակութիւն և կամ լաւ եւս է առել երկրորդ բրնութիւն կ'ընէ զայն. այլ այնուհետեւ նորա ուղղութիւնը անհնար կը լինի ոչ խօսք կը լսէ և ոչ հարուած կ'զդայ. իրեն համար ամեն իրաւոյ թշնամանք կը թուին և ամեն յորդորական խօսք՝ ծանր նախատինք, քանզի նա աւելի լաւ ընտրած է իւր սիրած մոլութեամբ գերեզման իջնել, քան թէ իւր արած ուղղութեամբ օրինաւոր և պատուաւոր կեանք վարել. այս պատճառաւ որ և է մէկն եթէ համարձակի գիտողութիւն ընել նորա գործոց կամ ընթացից վրայ. անոր սրտին կը դայի. հետեւաբար և անվրէպ ենթակայ կը լինի անոր կատաղութեան.

Այս ճշմարտութիւնը աւելի լաւ բացատրելու և դիւրահասկանալի ընելու համար, հարկ կը համարիմք մի ամենապարզ և ամեն մարդու իմանալի օրինակով բացատրել.

Ընտանեկան կեանք մի շրջանակ է աշխարհի վրայ. ծնող ապրող և մեռնող ամեն մարդ անպատճառ անտի իւր սկիզբը պիտի տանու. անդ ինքզինքը պիտի ծանաչէ. անդ քիչ կամ շատ պիտի հրահանգուի և վերջապէս անտի պիտի մտնէ աշխարհի բնկերակաւնութեան մէջ. այս պատճառաւ աւմեն ոք գիտէ ընտանեկան կենաց որպիսութիւնը, կառավարութեան եղանակը, երջանիկ կամ ապերջանիկ լինելու պատճառներն. երեւակայեանք մի բաւական մեծկալ ընտանիք, որք կը բաղկանան նոյն ընտանեաց սկզբնապատճառներէն, նոցա զաւակներէն թոռներէն և պարագայներէն. նոյն ընտանեաց երիցագոյններն եթէ իմաստուն, խոհեմ, անտեսաբէտ, արդարաւոր և օրինապահ լինին, կը տեսնես որ նոյն տան մէջ հնազանդութիւն, հա-

ւատարմութիւն , սէր եւ մեղութիւն թագաւորելով՝ ամեն որ ժողովեամբ իւր պաշտօնը կը կատարէ . ամեն դորձ օրինակարութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ կը կատարուին . սուսն երթալով կը մեծանայ , կը հարստանայ եւ կը շէննայ . ուր իւրաքանչիւր որ իւր պարտքը երբ կատարէ ուղարկուած թիւն ունի երջանիկ եւ հանգիստ ապրելու , ուստի եւ ամեն մարդ ամենայն հաւատարմութեամբ կ'աշխատի պարտականար հանդիսանալ եւ իրեն ինկած ծառայութիւնը կատարելով նոյն սուսնը միշտ շէն եւ պայծառ պահել . այս մի այնպիսի իրողութիւն է զոր ամեն որ գիտէ , մանաւանդ անոնք , որ կարգապահ ընտանեաց եւ որին սէր գերբնաստանի մէջ ապրելու բարեբաղդութիւնը ունին կամ ունեցած են :

Իսկ ասոր ընդհակառակն եթէ նոյն ընտանեաց երիցադոյններն հանձարէ , իմաստութիւնէ եւ արդարութեան ըզգացումներէ զուրկ գտնուելով այլ եւ մղութեանց սէր լինին , որով փոխանակ արդար տնտեսութեամբ եւ իմաստուն կառավարութեամբ իրենց տան հոգը հոգալու , իրենց հաճոյից եւ մղութեանց ետեւէն լինին եւ իրենց ընտանեաց անդամաց մէջ խորութիւն եւ անհաւասարութիւն գնելով մին զըկեն եւ միւսը պարարտացնեն , միոյն արդար աշխատութեան արդիւնքը իրմէն յախշտակելով՝ անիրաւ անաշխատին վայելիքը զոհեն , կամ իրենց լուծեամբ կամ անհոգութեամբ թող տան իրենց սիրելի հօրագոյնին , որ կուփէ եւ հարստահարէ իւր տկար եղբայրը եւ զնա իբրեւ ստրուկ գործածէ , այն ատեն նոյն տան մէջ խաղաղութիւնը եւ անհամաձայնութիւնը յառաջ գալով՝ հետզհետէ պիտի կողոտուի իւր բարեղարդութենէն պիտի

տի անշքանայ եւ դէպ ի կործանումն պիտի դիմէ եւ այսպիսի տան նախանշան դրացիք եւս սոյն տկարութենէն օգուտ քաղելով պիտի աշխատին աւրապետել նորա աւերակաց վրայ եւ իրենց սեփականել , նոյն տան տնմիտ եւ ողորմելի տէրը բռնաբար դուրս տրտաքսելով իբրեւ անզօր եւ ապիկապ նոյն կոչման :

Արդ այսպիսի բարեբաղդ եւ շքեղ տուն մը երբ իւր երկցաբունի անիւմաստ կառավարութեամբ այն աստիճանի անշքեղութեան եւ աւերման մէջ կը գլորի , բնականաբար զոյսուն սիրտ ունեցող օտարին անգամ արգահատութեան արժանի կը լինի . ապա քանի առաւել նոյն ընտանեաց անդամ եւ զսւակ գտնուող ուշիմ եւ դիտող անձին , եւ որովհետեւ ամեն կարգի եւ աստիճանի մէջ եւս կը գլուխուն միշտ աւելի դիտող , խոհեմ , եւ հեռատես անձինք , բնական է որ նոյն ընտանեաց անդամոց ստորին համարուած կարգին մէջ եւս այնպիսի անձինք գտնուին , որք նոյն իսկ տան երկցադոյն եւ առաջին համարուած անդամէն եւս աւելի սիրտ եւ հանձար ունենան . եւ ահա այնպիսիք սրտացաւ հոգւով դիտելով իրենց երկցագունի սննիմաստ կառավարութիւնը եւ անկարգ ընթացքը , որոյ երեսէն ամբողջ տան կրած վնասը եւ կործանման ենթակայ լինելը կը դարձնեն եւ կը մորմոքին յոյժ , բայց որովհետեւ միշտ արհամարհելի եւ ատելի նկատուած են յաշա իրենց տան նախագահին եւ ուրիշ միջոց մը չունին իրենց դիտողութիւնը յայտնելու , բայց եթէ խնդրանօք աղաչաչօք եւ սաղատանօք , իրենց կրած զրկանքները , անիրաւութիւնները եւ թուառութիւնները նկարագրելով եւ այս պատճառաւ ամբողջ տան վնասուելը ցոյց տալով , ասոր համար ի

րենց ձայնը լսել տալու և իրենց տու-
նը կործանուով ազատ պահելու միշտ
անկարող կը գտնուին . քանզի իւր տան
գահերէցն իւր բազմադարեան վնա-
սակար սովորութեանց մէջ տոգո-
րուած և հինցած լինելով՝ ամենեւին
չը կամիր մաղն չափ շեղիլ անոնցմէ
կամ զրկուիլ այն ապօրինի բերկրու-
թիւններէն և վայելքներէն ճիշդ նման
այն ծայրահեղ դիմեմունքին, որ իւր ամե-
նէն ունեցածը և ամենէն աւելի սիրե-
լի առարկայները այն սպառնալի ախտին
զոհ տուով . թշուառութեան յետին
աստիճանին վրայ իւր կ'ըստեալ ոտքը
դրած կ'աշխատի տակաւին և մեծ ճիգ
կը թափէ որպէս զի երկու լուծայ ձեռք
ձգէ որ և է միջոցաւ և նուիրէ բա-
զոսի չաստուածոյն , փոխարէն եր-
ջանկութիւն և բերկրութիւն վայելե-
լու , մի այնպիսի երջանկութիւն որոյ
ետեւէն եկած դառնութիւնը առա-
ւել չար եւ դառն է քան զառաջին
քաղցրութիւնն ու բերկրութիւնը ,
զոր դեռ եւս չըզգար այն յիմարա-
ցեալ և ողորմելի մարդն :

Եթէ ունիս քաջութիւն , համար-
ձակէ ըսել այսպիսի մարդու մը թէ
գինեմուլութիւնը վնասակար ախտ է .
ահա զբեղ կործանեց . ընտանիքդ և
ղաւակներդ թշուառացոյց . տունդ
քանդեց և քու կեանքդ ալ վերջացը-
նելու վրայ է . այս խօսքերը լսելուն
պէս՝ իւր օգելից ըմպելիներէն այլան-
դակած առկայծեալ աչքերը խօծու
և զարհուրելի վրդոյ սեւեռելով՝ ըս-
տառնալից կատաղութեամբ կը պո-
ռայ երեսիդ , թէ դու պատժապարտ
ես և մահու արժանի . որովհետեւ կը
յանդգնիս իմ պաշտելի կուռքս նա-
խատել եւ գործոյս միջամտել եւ
թէ դու ո՞վ ես որ կը համարձակիս իմ
ընթացից վրայ դիտողութիւն ընելու .
դու եթէ գործ չունիս աշխատէ հաս-

կացիւն անոր թէ՛ իւր մուլութեան վը-
նասակար հետեւանքը ոչ միայն իր՝
այլ և շուրջը գտնուող անձանց վրայ
եւս կը ծանրանայ և կը թշուառացնէ .
դու աշխատէ պատմական իրադու-
թիւններով և անմիտելի փոստերով
հասկացնել անոր՝ թէ այն մուլութիւ-
նը որչափ մարդիկներ կործանած , որ
չափ տներ քանդած և քանի ընտանիք-
ներ , ընկերութիւններ և աղգէր իս-
պառսպուռ ջնջած է , և թէ դու եւս
անոր հետ հաւասար պարտք ունենա-
լով տան պահպանութե և զարգացման ,
յառաջադիմութեան և երջանկութե ,
հետեւաբար և հաւասար իրաւունք
ունիս անոր վրանդ սպառնացող որ
և է վտանգի դէմ մաքառելու և իւ-
րաքանչիւր անդամոց վնասակար ըն-
թացից վրայ դիտողութիւն ընելու .
սակայն 'ի զմէր , նա խօսք հասկանալ
չուզեր . նա պարտք ճանաչել չը կա-
միր , նա իրաւունք յարդել չը գիտեր ,
նորա կամքն է իւր սովորութեանց հե-
տեւիլ թէեւ վնասակար լինին . նորա
հաճոյքն է իւր որդւոց թշուառու-
թեամբ պարտիլ , և նորա անբռնաբա-
րելի իրաւունքն է բռնական միջոցաւ
իւր ուղածն ընել , և քու պարտքդ է
ըստ ամենայնի եւ անսահման հնազան-
դիլ . քանզի նա հայր է , դու որդի . նա
խլաղ է . դու հպատակ . նա աէր է ,
դու ստրուկ , ուստի դու պարտաւոր
ես ամեն բանէ և ամեն իրաւունքէ
հրաժարելու . քանի որ նա կայ եւ
զբեղ կ'առաւարելու սահմանուած է .
արդէն դու 'ի ճակատագրէն ենթար-
կեալ ես անոր լծոյն այն օրէն , երբ նորա
ղաւակը լինելու դատապարտուած ես ,
ուստի քանի որ նա կենդանի է և դու
անոր հովանաւորութեան տակ կ'ապ-
րիս , աշխարհի վրայ սեփական բան մը
չունիս . քու ինչքդ , քու ստացուած-
քըդ , քու պատիւդ , քու ընտանիքդ և

զաւակներդ և նոյն իսկ քու կեանքդ
նորա հաճոյից առարկայներն են, եւ
նոյն իսկ քու կենդանութեան մէջ մը
նալդ անգամ օրդէն մի մեծ շնորհ է
քեզ համար, ուստի դու պարտաւոր
ես միշտ քու գլուխդ հարուածող
ձեռքը համբուրելու, քու արիւնդ
ծծող տղուկը փայփայելու և զքեզ
գիշատող դաղանայ դէմ շնորհակա-
լութիւն հրատարակելու, քանզի այն
է քու հօրդ կոմքը, անոնք նորա կա-
մակատարներն են, քեզմով պիտի կը-
տանան որ իրեն ծառայեն, եւ եթէ
անոնց ծուռ նայիս կամ արտունջի փոք-
րիկ ճիգ մը արձակեն, գործդ լմնցած է,
ըստ որում անհնազանդութիւն կ'ըլ-
լայ ըրածդ, հետեւաբար և արժանի
կը լինիս բանտի, գանի, աքսորի, ա-
մենաետակ զրկանաց և անպատուու-
թեան:

Այսպէս ահա մոլութեանց, ապօ-
րինաւորութեանց և անկարգութեանց
գերի եղող մարդն արդարութիւն, օ-
րէնք և իրաւունք առ ոտն հարկանե-
լով կը յամառի ըստ ամենայնի հա-
ւատարիմ մնալ իւր սիրելի չաստուա-
ծոյ, և երբ իւր չարեաց չափը լեցուե-
լով արդարութեան հօր ձեռաց իւր
վրայ պնդապէս ծանրանալը եւ զինքը
ճնշելը զգայ, և իմանալով որ իւր ա-
նիրաւութեանց վախճանն եկեալ հա-
սեալ է այնուհետեւ, ահա այն ատեն
յուսահատ կատաղութեամբ ճիշդ օր-
հասական արջու պէս հօրապոյն կը
սկսի կռուիլ եւ իւր առջեւ ելած ա-
մենայն ինչ խորտակել, որպէս զի այ-
նուհետեւ վրէժ մը լուծած լինի, սա-
կայն որովհետեւ ընդհանուր օրէնք է
որ միշտ ուղղութիւնն ու արդարու-
թիւնն յաղթող պիտի հանդիսանան
թիւրութեան և անիրաւութեան վը-
րայ, հետեւաբար իմաստուն եղողն
պէտք է իմաստութեամբ տեղի տայ

այն բոլորքեալ կատաղութեան առջև,
անշուշտ լինելով որ նորա բոլորքումն
իւր մօտալուտ անկման նշանն է. Աս-
տուած որ տէր է որբոյ և պաշտպան
զրկելոյ, պիտի հասցնէ իւր արդար
վրէժնեղբորութիւնը և գայթի անօրէնն
և պիտի իյնայ գլխիկը, որոյ անկու-
մը շատ մեծ պիտի լինի:

Գ. Ս. Շահանէան:

Մ Ի Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ Դ Ի Տ Ո Ղ Ո Ի Թ Ի Ի Ն (1)

Մեր ներկայ դիտողութեան ա-
ռիթ տուաւ Միգր- Հայաստանի պատ-
ուական լրագրին 39 համար թերթին
մէջ հրատարակուած մի նամակ, գրու-
ուած Վաղարշապատէն, որոյ մէջ

(1) Սոյն դիտողութիւնը Միաբանութենէն մի
բանի պատուարժան հայրիւր և եղբայրներ տուած
են Սիսի մէջ հրատարակելու համար, իբրեւ մի-
արանական եղբայրութեան անդամ մէք եւս ըստ
ամենայնի համաժողովի Ազգ. հօգեւոր իշխանու-
թեան մասին յայտնած գաղափարներուն, և կա-
րող եմք ըսել, որ համայն Միաբանական լրութիւ-
նըն եւս համաժողովէ, վասն զի Ս. Աթոռէն մեկ
նողներուն առ թիւ, որք Ազգին մէջ առանց հար-
ցուելու կ'ընդունուին մեծ պատուով և ոմանք
իսկ Նպիտակապետութեան արժանի դատուած են,
հարցումներ եղած են միաբանական Ընդհա. Ժո-
ղովք մէջ և Ամեն. Ս. Նախագահը յուսող լրական
պատասխաններով գոհացուցեր է. ըսած է թէ,
« Պէտք եղած տեղը գրուած է, հարկաւ տնօրէ-
նութիւն մի կ'ըլլայ ո՞ր բայց մինչեւ ցարդ սորա
գործնական արդիւնքն չը տեսնենք, Նթէ այս տար-
տամ ընթացքը շարունակուի, ցաւալի հետեւանք
ներ կարող է անենալ թէ՛ Ս. Աթոռոյս եւ թէ՛
ընդհանուր Ազգին համար. վասն զի մնացողներն
տեսնելով, որ գուրդի կեանքը աւելի գիւրին է,
ընտանաբար իրենք եւս պիտի հրաժարին, որոյ
հետեւութիւնը ամեն խորհող ոք կարող է ինքնին
իմաստավորել:

Սուրբ Աստուածածնի նախատօնակ կատարելու ժամանակ տեղի ունեցած «Ըմբշամարտութիւն» մը պատմելէ յետոյ, որ պատահած է Ս. Աթոռոյս երբեմն միտքան և արտաքսուած Կիւրեղ վարդապետի և Տիրացու Մելքիսեդէկի մէջ. կը յաւելու Պ. Նամակագիրը իւր կողմէն հեգնական ձեւով մի. «Տեսէք, ինչ կը նշանակէ Երուսաղէմի միաբան լինելն, հանաք մասխարութիւն է. նորա կռուի վերաբերեալ ամեն տեսակ հնարքն, ձեւերն լաւ գիտենք, և մի քանի տող վարդկ'րէն. «Բայց մեր առաւել ցաւ 'ի սիրտ և 'ի հոգի կը դգամք այս պարագաների մէջ, որ մի վարդապետ իւր ըմբոստ և ամբարիշտ բնաւորութեան համար Պատրիարքի և ամբողջ Միաբանական Ուխտի որոշմամբ արտաքսուի Երուսաղէմի Ս. Յակովբեանց վանքէն, և Էջմիսմնումը ընդունելութիւն, պատասպարանք գտնելէն ետքը, միթէ անշուշտ ձեմարանի Տեսչի փոխանորդ պէտք է ընտրուէր և մի անգամայն բարոյականութեան վարժապետ: Կործեմ Երուսաղէմի Միաբանական Ուխտի որոշումը ոչ միակողմանի և ոչ թշնամական եղածէր»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Պ. Նամակագիրը իւր վարի տողերով արդէն ինքն պատասխանած է իւր բրած նախատանց. վասն զի մի կողմէն կը նախատէ՝ կռուարար կոչելով Երուսաղէմաց Միաբանութիւնը և միւս կողմէն կը ջատագովէ Կիւրեղ վարդապետի կըռուարար, ըմբոստ և ամբարիշտ բընաւորութեան համար Միաբանական Ուխտի բրած արտաքսելու որոշումը: Եթէ իրօք կռուարար է Ս. Աթոռոյս Միաբանութիւնը, ըմբոստութիւն և ամբարշտութիւն չը պիտի համարեր Կիւրեղ վարդապետի կռուարար բընաւորութիւնը. ուստի եւ ոչ պիտի

արտաքսէր: Արդ՝ քանի որ այժմ արտաքսած է, ուրեմն որչափ Պ. Նամակագրի համար եպերելի է, նոյնչափ և աւելի Ս. Աթոռոյս Ս. Պատրիարքին և համայն միաբանական Ուխտին համար եպերելի է կռուարարութիւնը:

Այսու ամենայնիւ չեմք ուրանար և այս, որ երբ կը տեսնեմք և կը ըզգամք թէ օտարները մեր ազգային նըւիրական իրաւանց ձեռք կը մօտեցընեն, կը դիմագրաւեմք որչափ որ մեր ուժը և կարողութիւնը կը հասնի. աւանց նախապարձակ լինելու և մեր կողմէն կռուի առիթ առնու կը կռուիմք ցվերջին շունջ. կը վիրաւորուիմք և կը վիրաւորեմք, 'ի պատահել հարկին կը մեռնիմք անգամ, որպէս զի ազգային իրաւունքները անաղարտ և անկորուստ մնան: Միթէ այս ամօթ է, միթէ այս մասխարութիւն է: Ի՞նչ պիտի ընէր Պ. Նամակագիրը եթէ Երուսաղէմաց Միաբանութեան տեղը լինէր. երբ Յայնը, երբ Լատինը կապտել ուզէին ազգային իրաւունքները, արդեօք կըռուարար չը լինելու համար պիտի թողնէր, որ ազգային իրաւունքները արտաքսմին ընէին. թէ իբրեւ հաւատարիմ աւանդապահ, իբրեւ ճշմարիտ հայ ընդ միշտ պիտի դմագրաւէր նշանախնց մի անգամ չը կորսնցնելու համար: Չեմք ցաւիր մէք Պ. Նամակագրի բրած նախատանաց վերայ, վասն զի լաւ գիտեմք, թէ ամեն անձ նուիրութեան, ամեն նահատակութեան արժանաւոր վարձն ու պսակը միայն թուք ու մուր է մեր Ազգին մէջ:

Գալով երկրորդ կէտին, որով ցաւ կը յայտնէ Միաբանութեան մը արտաքսածը Էջմիսմնաց մէջ ընդունելութիւն, պատասպարանք գտնելէն յետոյ ձեմարանի Տեսչին փոխանորդ կարգուելուն վերայ, իրաւացի կը գրանենք և միանգամայն ցաւակից եմք,

նչ անոր համար, որ Կիւրեղ վարդապետը Երուսաղէմայ երբեմն Միաբան էր և իւր ներկայ անարդարանալի աւարքով արդարացուցած է Ս. Պատրիարքին և Միաբանական Ուխտին ըրած որոշումը. այլ այն արմատական եղծման համար, որ կը տիրէ մեր ազգագային հոգեւոր Իշխանութեան մէջ: Ի վաղուց զգացած էինք մեր այս ցաւալի եղծումը և ՚ի վաղուց մեր սիրտը կարեւէր խոցուած էր, բայց կը չուէինք, որպէս զի ժամանակը խափ, ինչպէս խօսեցաւ Կիւրեղ վարդապետի մասին եւ յուսով եմք թէ պիտի խօսի ուրիշ շատերու համար:

Յաւած եմք արդարեւ և անշուշտ ցաւած են մեզ հետ ամեն զգայուն անձեր. երբ կը տեսնեն հոգեւոր Իշխանութեան մէջ տիրած ներկայ ազաւաղ դրութիւնը, կամ աւելի ճիշդն ըսեմք անիշխանութիւնը. միայն աւնարժան դատածը, ուրիշ մը արժանաւոր կը գատեն. միայն մերժածը, երկրորդ մի փառօք և պատուով կ'ընդունի, որով օր ըստ օրէ անարժանութիւնը կը քաջալերուի. ապիրատութիւնը կը զօրանայ և կը բազմանայ անարժան եկեղեցականաց թիւը: Թերեւս հոգեւոր Իշխանութիւնը մի մեանց հակառակ գործելու համար կ'ընեն այս ամենը. բայց ընդհանուր ազգը կը կրէ այս յոռի վարչութեան վնասակար արդիւնքները. որովհետեւ այդ եկեղեցականները ոչ թէ իրենց անձը կ'առաջարկելու և հովուելու համար կոչուած են, այլ ժողովուրդը և գաւառներ հովուելու համար կոչուած են: Երբ վարդապետ մը անընդունակ կը դատուի գաւառի մը տեսչութեան, եւ նոյն իսկ Միաբանութեան մը անձուկ չընան. Բնէ զարմանալի և գերբնական հրաշքով՝ մի ուրիշ եւ աւելի բաղմամարդ գաւառի հոգեւոր հայրութեան արժանա-

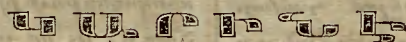
ւոր և յարմար կ'ըլլայ. միթէ տարբեր են տեսչութիւնները, միթէ գաւառներու փոփոխութիւնը բնաւորութեանց և յատկութեանց փոփոխութիւն կ'ենթադրէ: Մեր չեմք հաւատար այսպիսի հրաշալի և տարօրինակ փոփոխութեանց, քանի կը տեսնեմք որ գաւառները շարունակ առաջնորդական ազգայնաս խնդիրներով կը տաղնուպին և կ'ալէկոծին, և քանի որ կը զգամք, թէ շատ տեղեր ազգային յառաջագիմութեան կենսական խնդիրները այսպիսի վնասակար և երկպառակի խնդիրներու կրող հոլին միշտ:

Որպէս զի ազգային հոգեւոր Իշխանութեան մասին ըսածնիս լոկ վերացական ենթադրութիւններ չ'ըլլան, դիտողութիւննիս մասնաւորեմք: Վերջին մի քանի տարիներու մէջ բաւական անձինք գնացին Ս. Աթոռոյս Միաբանութենէն. ոմանք իրենց ապօրինի ընթացից և արարմանց համար մերժուեցան նոյն իսկ Միաբանական ընդհանուր Ժողովը որոշմամբ. ոմանք խաբէութեամբ հեռացան. և ոմանք շատ նեղ գտնելով միաբանական տագնապալի և անձուկ կացութիւնը իրենց կրից և հաճոյից՝ կամովին հրաժարեցան: Ոչ ոք չը հարցուց այդ հեռացողներուն իրենց հեռանալուն պատճառը. ոչ ոք չը մտաուեց, չըքննեց և չիմացաւ, թէ ի՞նչ ոգւոյ և կրից կը ծառայեն դոքա, այլ միայն դանձր պատուատիրելու, բարձրացնելու բաւ ուն մըցում մի տեսնուեցաւ ամեն ուրեք, եթէ Միաբանութենէն անջատուող սարկաւագ էր, վարդապետ ընելով. եթէ վարդապետ՝ ծայրագոյն և եպիսկոպոս ընել տալով և զանազան պաշտօններու կոչելով: Մեր սորա մէջ ոչ անձնական արժանաւորութեան վարձատրութիւն կը տեսնեմք և ոչ այլ ինչ, միմիայն հակառակութիւն: Ի՞նչ էր այդ հեռացողներուն նը-

տրտատիւր . — Աղգին ծառայէ՞լ . Աղգին
յառաջադիմութեան նպատակէ՞լ . հա-
ւառք չեմք ընծայեր դոցա պատրուա-
կեալ նպատակին և չտպիտի ընծայեն
ամեն անոնք , որք փոքր 'ի շատէ կը
զգան եւ կը հասկանան Երուսաղէմի
բարոյական նշանակութիւնը : Ամեն
լուսաւորեալ ազգեր կը խոտովանին ,
որ յառաջադիմութեան էական տարր-
ներ են դպրոցն ու տպարան : Եթէ
դպրոցասէր էին , ահա՛ դպրոց , ուր
ամեն գաւառներէ մանուկներ կ'ու-
սանին , կարող էին այս տեղ իրենց ազ-
գասիրական իղձերն ու նպատակներն
'ի գլուխ տանիլ . եթէ տպարանասէր
էին , ահաւասիկ տպարան , կարող է-
ին իրենց գործունէութեամբ Աղգին
եւ Եկեղեցւոյ օգտակար լինիլ . եթէ
ժողովրդասէր էին , դարձեալ Երու-
սաղէմի մէջ կարող էին իրենց ժողո-
վորդասիրութիւնը արդիւնաւորել ,
ուր քանի որ տարուէ տարի ամեն կող-
մերէն , Տաճկաստանի գաւառներէն ,
Ռուսաստանէն , Պարսկաստանէն եւ
այլուստ Հայ — ուխտաւորաց մեծ բազ-
մութիւն կը ժողովի :

Ձեր և չէ ատենց մին , այլ միմիայն
Ս . Աթուոյս խոտովներ կեանքը . ու-
րովհետեւ ծանր տարտուց տակ կը հե-
ծէ և հազիւ ուրեմն իւր Միաբանու-
թեան օրապահիկն կը հայթայթէ դա-
ռըն եւ դժուարատար եղանակաւ .
Աղգ . Լրագրերէն ոմանք առանց իմո-
նալու բանին էութիւնը , առանց հե-
տախուզելու , միայն հրատարակեցին
թէ « Երուսաղէմայ Միաբանութեան
բանիբուն և գործունեայ մասը մեզ
անծանօթ պատճառներով կը հեռա-
նայ յիշեալ վանքէն » : Ձեմք գիտեր
թէ այդ Մեծ . Պարոններուն համար
բանիբուն և գործունեայ բառերը ինչ
նշանակութիւն ունին . արդեօք ան-
ծուկ կացութեան մէջ Աղգին ծառա-
յելը գործունէութիւն է , թէ Պօլսոյ
հանգիստ և հաճոյարար ախանց վերայ
կեանք անցնելը :

Ահաւասիկ այս է աղգային հոգե-
ւոր Իշխանութեան շաղաւաղ զրու-
թեան հետեւութիւնը , որ թերեւս
աւելի ծանրանայ , եթէ բարեկարգե-
լու հոգ չը տարուի :

Գ Ի Ռ Յ Ո Ջ Ն Ո Ւ Հ Ի

ԱՐՈՏԸՆՈՍՏ ամպրոպաց ճայթռեն շուինդք շանթարձակ .
Բարդ 'ի բարդին գիզացեալ՝ պատի ամպոց թուխ կուտակ
Յեթերին ծով կապուտակ :

Մափն հրակայն հինաւուրց , սր Մկուռոյն ջինջ ալիս
Բառուերաշուքն հովանիք վէա վէա կային 'ի ծրփինս ,
Յարեանց լուղի ճապաղիս :

Ո՛Յ եւս հարսուէք նաղելիք ճեմ՝ ըզճեմի դարձադարձ ,
Զատուածանուէր առնուն պար յորրոս վարդից պտակաղգեաց
Առ խաղս վըճիտ աղբերաց :

Ոչ եւս 'ի ձի ճախրատալոց վարդեալ մանկտի զնեակիր ,
Ընդ բլուր բնդ մարդ եւ հովիտ 'ի դռինչ փողոց գաց 'ի հիւ
Յորոց ելեալ 'ի խնդիր :

Չայր լալծնից ձայնր ողբոց փոխան երգոց քաղաքաձայն
Ելեալ բաղնեն տնդադար՝ 'ի բիւր չլծանց 'ի կական
Չերկնից կամար պղծնծեայն . . . :
Թշուառ գառնիք տնտերունչ վագերց անկեալք 'ի յերախ ,
Չոյց ասպատակ հիւսիսին հրոտեալ իբրեւ ըզմարախ
Քակեաց զամուրն ըրգարախ :

Սուր թաթարին անողորմ աւանդ հընձէ անխընաց
Չառոյգ մանկտին եւ կուտան , զվարդ եւ շուշան Ադինաց .
Յուսով կենացն յաջակայ
Բիւրք 'ի բիւրուց վըկայից ննջեն 'ի քուն հոգեղմայլ .
Չերգ ըզերւան կարմրակոյտ կառկառս ծաղիւնց բոցափայլ
Անժամ յերկիր թօթափեալ :

Ծերք տըւուրք յեց 'ի ցուպ , մատաղամարք սրտաթունդ
Ըզձեռանէն ունելով զորդւոց թոռանց փափկանունդ ,
Հատուած գընան քունդ 'ի գունդ ,
Չողջն տըւեալ քաժանման յաչս արտասուք յորդառատ ,
Շինից մատրանց տաճարաց 'ի հուր 'ի բոց չըջապատ ,
Եւ գամբանաց մամրարմատ . . . :

Այլ այս ուստի յանկերծ չող ծագեալ յաւերս 'ի մրնայլ ,
Միթէ յերկնից վայրջեալ զուարթուն աջք լուսափայլ
Քայ չլծս հեղուլ կարմրափայլ .
Կամ թէ փայլա՛ն երկնասլաց՝ հերձեալ ըզկողըս ամպոյ ,
Ընդ սեաւ ալիս եթերին դէրդ ոգի՛ մի անդընդոց
Յոլաց ցայտէ հրատաբոց . . . :

Ո՛հ 'ի սրբոյն մազապուր՝ յեցեալ 'ի կող մի ժայռի ,
Յաջմէ սուսեր ծըլտաշունչ , ձախմէ մանկիկն աղածրի ,
Ու առ ոտս անդունդ յերերի ,
Դիւցաղնուհին Կարինէ նոր Ամաղօնն Հայ — զարմին ,
Թըւի կոխն դեռաբաց երփինագեղ մայիսին
Չեղեալ յարտօսք գիշերին :

Հէրք խառնիխուռն ըզթիկամբք ծալ ծալ ծըլինն ալեգէս :
Աչիւնք յասլիս որք երբեմն վըճիւրք երկնի ու ալեաց ուէս
Կաթողնէին սիրակէզ ,

Աւաղ պղտորք յարտասուաց՝ հաղիւ փաղին նըւաղիտ .
Իբր ըզծովակն Բզնունեաց յալեաց ծըխինս 'ի դըզորդ
Կամ զերկին յամալ թըխայորդ :

Ձիք զուլամք չիք մեհեւանդ քառամանեակ պաղպաջուն .
Թօթափեցան զարդքն համայն բղկնի մահու սիրելոյն ,
Ձերդ շողքն 'ի մուտս արփենուցն .
Այլ ոտիին մահաքուն բոտորաբուլիս չիթք տրեան
Իբր յետին զարդք իւր մահուան անդ ըղդիմօքքն շողան
Զուգեալ ըզլարդ ընդ շուշան :

Յեղը անդնդոյն անյատակ ընդ մէջ կենաց և մահու ,
Քան զօրահասն իսկ ինքնին ըսպառնալից ու ահարկու ,
Ճօճեալ սուսեր մարտացու ,
Հանգունատիպ է զուարթնոյն որ իւր շանթիւքն հրատեղաց
Զվերաբերեալն յանդնդոյ զըսպայագունդըս դիւաց
Իսպառ առնէ արտալած :

Մերթ պիշ քնքոյշ յիւր մանկիկն , մերթ դիտկունն սառնասեր ,
Աչքն ըղիւկմունն հակակիր 'ի թիւս մշտացն ընդ պեր
Կարգ ըստ կարգէ նըկարէր .
Հանգունատիպ ձիւնափայլ զուգից պորից պաղպաջուն ,
Ոյ բեկբեկին կերպարանք յալիս ծովուն կապտագոյն
Մինչ ընդ երկինս ճախր առնուն :

Այլ աւաղ քեզ Կարինէ , շուշանդ հովտին Ագինայ ,
Թէպէտ տապատտ արկանես բիւրս 'ի խուժից անխընայ ,
Քեզ օրահաս առ դուրս կոյ .
Զարեւ կենացդ հատանել դեռ յարշալցան վարդադեղ ,
Հէնք հիւսիսի ժանտափուտ , ամօթ յաւերժ , զինչ հեղեղ
Ի մի՛նդ հրոսակ տան ահեղ :

Շաչիւնք հրափայլ սուսերաց , ճայթմունք լարից աղեղանց ,
Օրահասին կարապետք՝ քան զորոտմունս ամպրոտաց
Հնչեն բացուստ 'ի լերանց .
Եւ աղաղակ խառնաձայն վրիժապահանջ ամբօխի ,
Զերդ ըզմանչիւնս ալեաց մինչ ծովն 'ի խորոց ամբօխի՝
Գամ քան ըզգամ զայրագնի :

Աւաղ զմանուկն աղածրի , որ ճիչ բարձեալ յերերի
Սառնասառոյց յերկիւղէն փարէր զճնգուլքն մայրենի ,
Հեղոյր արոտսր դառնաղի .
Յուղեցան գուլթք Կարինեայ , աչկունքն յաղբերս փոխեցան .
Կարկառ նըմին զիւր ծըղիս , և գգուեալ զգէման վարդանման՝
Բարբառեցաւ տիրաձայն :

“ Ընդ վնջի ուրեմն ծնար ըզքեզ ամուքս երբեմն բարեբաւստ :
 “ Եւ դո՛ւ 'նդ հարկուս կոյր բաղդին անցեալ անկցիս փոյթ տապաստ :

“ Զերդ վարդն 'ի շող տապաստստ :

“ Կամ 'ի մանուկ հասակէդ 'ի տար աշխարհս արտալամ :

“ Փթթեակդ 'ի սէր ու 'ի գգուանս ըսպաս հարցես հողամամ :

“ Զաղիր ոտիցն այլադգեաց :

“ Ո՛չ եւս քեզ մայր կաթոգին՝ որ յարտասուացդ ցողակայլ
 “ Ըզհասարակ գիշերաւն ընդոտս 'ի քնոյն զարթուցեալ :

“ Տայր կաթն չըթանցդ կարմրափայլ :

“ Յանկեան ուրեք անծանօթ տախտապարեալ բացօթեայ :

“ Յողբոց 'ի մուռնչ լայուսցես զերկնից կապոյտն աստեղեայ :

“ Մինչ մուծն ըզքեւ թանձրանայ :

“ Ո՛չ յոյս ծաղկիս անուայէ յանձուկ կենայ 'ի շաւիղ :

“ Խնդից խաղուց սրտահեշտ յաջացդ անցցէ շառաւիղ :

“ Ու 'ի սրտէդ սէր ոսկեծիղ :

“ Եւ մինչ ընկճեալ ընդ վնջօք գիտել մահուն քեզ մաղթես :

“ Ո՛չ ձեռն գըթատ մրտերմին կողկողելով սիրակէզ :

“ Փարատեսցէ՛ զամբոց դեղ . . . :

“ Աւանդ ինձ մօրս որ երբեմն օրորոյիդ առ ընթեր :

“ Մինչ առ 'ի կախ ճօճէին ըզքեզ զեփիւռք ինկաբեր :

“ Ու առուական հեղիկ կարկաջեր :

“ Զախր 'ի բարձունս առնէի յաշխարհ սակեակ անբրջոց :

“ Անգէտ զի հարկ էր ինձ աստ զհոգւոյս ծաղիկ կենսաբոց :

“ Եղերերդե՛լ դառն 'ի կոծ . . . :

“ Թո՛ղ ապա երգս այս լիցի օրօ՛ր քննոյդ յամերամ . . . :

“ Թո՛ղ ձեռքս իմ այս որ քեզ կաթնն ջամբեցին մեղրահամ :

“ Քաղէ՛ն զդիդ տարածամ . . . :

“ Ուրուք զաղիր դիականցս կայտունն ըզմօք թեւապար . . . :

“ Աղէ՛ մատիր 'ի ձենձեր քան թէ ցաւօք վնտահար :

“ Հալել մաշէ՛լ անդադար . . . ” :

Ասաց ու 'ի նոյն բղաւսերն ամբարձ զորդեակն հարկանել :
 Երբի գորով մայրենի ողորմ տեսոյն անընդել :

Ըղթափ բաղկին իւր արգել :

Ի չորրորդին ցնորից հոյք զաջօք նորին արկեալ քո՛ղ :

Ըզմահագէ՛նս արիւնոտ նստոց մանկան իւր 'ի կող :

Եւ չեթք բոսոր թային զհօղ :

Իսկ մինչ անթիւք ընծաւու յասուշ կրթեալք 'ի ժամախց ,
Տնկեալք կառնին անըջուն՝ սիրոք 'ի յերերս քստմնալից ,
Զինչ պակուցեալք 'ի շանթից ,
Իկեցաղուհին Կարինէ վերուստ 'ի վայր դարահոս՝ .
Իբր ըղկարապ զոր 'ի մահ հարու անգութն հաւորս ,
Գընացր 'ի մութն 'ի քառս . . . :

Նըսեմ ոգիք լալնից , գուսանք ջայից ողբերգակ ,
Տիրադարկալ քընարիս աղէ՛ լերուք օժանդակ .
Շնչեցէք հողմք սառնորակ .
Մըւընչեցէք լալագին ալիք ծովուն մըրկաշունչ ,
Յօսինք մայրեաց սաղարթուն , ո՛չք գիշերոյն թաթաւուչ ,
Էղջկ հարէք մեծամուռնչ .

Ո՛հ մի բուսցի դեղ դալար , մի փթթեցին անդ ծաղիկք
Ուր տիւեցան յիր և ջան պատառք մարմնոյն իւր փափկիկ
Անդամ անդամ ընկեցիկ .
Ուր թօթախեաց ժանտ հիւսիս ըղթերթ վարդին բեհեղեայ ,
Համբոյր հարսին գարնայնոյ՝ տամուկ 'ի շող մարդարտեայ ,
Բնութեան տարփումն յարակայ :

Եղնկ քեզ ո՛հ Կարինէ , զըւարճ կայթիցդ 'ի դոփնէ
Յախումք սարուց գեղափայլ՝ կալան ըղբեղ յանկարծոյն
Մըւայլ ոգիք գիշերոյն .
Զերդ Պերսեփոն ծաղկաքաղ Յննայ 'ի մարդըս դալար
Խշտալ 'ի թուս Մանդարաց . զոր Գեմետրէ վնասհար
Խնդրեաց զնա նոգ համաշխարհ :

Փակեանց քեզ հող ոխերիմ ըղգութ գորով իւր քնքուշ .
Ո՛չ կանգնեցան քեզ կոթողք , ոչ մահարձանք առ 'ի յուշ
Զոր ամբ եղծեն վաղ կամ յուշ .
Երկիրս Հայոց բովանդակ վնայ է օրբոց ակըմբին .
Նոցին Մասինն է արձան , մահիկ՝ լապտեր գիշերին ,
Դանք ըղնորք բոլորին :

Դուք՝ զոր ըկեն անդադար բըռունք խուժից անօրէն ,
Հարսունք և մարք , քնք սիրուն , յուշ լիցի ձեղ Կարինէն
Վառեալն 'ի ղէն յառնաղէն .

Եւ թէ իցէ յերակս ձեր շիթ մի արեան կենսապահ՝
Օ՛ն տուք պատուոյն պարծանաց զաթուռ փառաց գերադահ
Ամբարձածի՛ք քան ըզմահ :

Աւետիս Կարապետեան Կ. Պօլսէջէ
Սշա. Ժառա. Վարժարանի :

ԱՍՏՂԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՀՈԼՈՎՈՒԹՆ ԱՐԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԲԻԾՔ

Ա.

Արեգակը, ինչպէս ըսինք նախընթաց թուով, կը դառնայ իւր տրամագծից միոյն վերայ . այս շարժումը կ'ըսուի հոլովութիւն, որ կը տեւէ գրեթէ 25,5 օր .

Արեգակն հոլովման գիւտը, որ աստղագիտութեան համար յոյժ կարեւոր է, եղաւ տասնեւեօթներորդ դարու սկիզբները, գրեթէ այն միջոցին, երբ նոր գտնուած էր գիտակը և սկսած էին արեգակնային գիտական ըզմարտումները : Գիտութիւնը՝ այս մեծ գիւտը Հոլանտացի աստղագետ Ժան Ֆապրիսիուսի կը պարտաւորի . թէեւ անկէ առաջ Թիարտանո-Պրուսիացի, որ ըստ Հոլանդացի խարոյկահանդիսին զոհ եղաւ հեռագէտի գիւտէն ութն տարի, և արեգակնային բծերու յայտնութենէն առաջ և մէկ տարի առաջ, ըստ թէ արեգակը կը շարժի իւր առանցքին վերայ . Քէլքեր ևս ենթադրած էր այս շարժումը . իսկ Գալիլէյ, որ Ֆապրիսիուսի ըրած մեծ գիւտի տարին առանձինն գտաւ արեգակնային բծերը, չը յապաղէր Հոլանտացի աստղագիտին եղանակութեան համեմատ :

Ըստ : Ահաւասիկ թէ՛ ինչպէս կատարուած է աստղագիտական այս մեծ և կարեւոր գիւտը :

Ֆապրիսիուս մի օր գիտարկել արեգակնային սկաւառակը քննելու առնելով յանկարծ մակերեւութին վերայ մթադոյն բիծ մը կը տեսնէ բաւական մեծ աստղածութեամբ : Ի սկզբան ամպ կը կարծէ, բայց յետոյ աւելի մանրազօն նին քննութեամբ կը հասկանայ, որ խաբուած է : Արեգակը հեռագէտէ հորիզոնէն բարձրանալով, եւ ըստ չափուցիչ զօրութիւնը սաստկանալով՝ կըստիպուի երկրորդ աստղածութեան ըստ պատել այս եզակի երեւութի ուսումը շարունակելու համար : Յիշեալ գիտունը կ'ըսէ . «Ես և հայրս անցունք յինք օրուան մնացորդ մասը և գիշերը մեծ անհամբերութեամբ և շարունակ մտածելով, թէ ինչ կրնայ լինիլ այդ բիծը . եթէ արեգակնային մէջ է, կ'ըսէի, անտարակոյս վերստին պիտի տեսնեմ . եթէ արեգակնային մէջ չէ, իւր շարժումը անտեսանելի պիտի ըլլայ : Վերջապէս առաւօտուն անպատմելի ուրախութեամբ կրկին տեսայ, բայց

սակաւ ինչ տեղափոխուած : Այս պա-
րագայն մեր տարակոյտը աւելի շատ
յուզ . ուստի խորհեցանք , արեգական
ճառագայթները նեղ ծակէ մը մտն
տենեկի մը (գործի բնագիտական) մէջ
առնել ճերմակ թուղթի վերայ . եւ
արդարեւ այն տեղ աւելի լաւ կեր-
պով տեսանք բիծը երկարաձգեալ տմ
պի մը ձևով . այնուհետեւ օդին խառ-
նակութիւնը արգելք եղաւ երեք օ-
րուան չափ մեր դիտողութիւնը շա-
րունակելու : Երեք օրէն յետոյ տե-
սանք նոյն բիծը , որ շեղակի յառաջա-
ցած էր դէպ արեգական արեւմտեան
կողմը , երկրորդ փոքրիկ բիծ մը եւս
տեսանք արեգական ելոյն վրայ , որ
բիւզ օրէն մինչեւ մէջ տեղն հասաւ .
վերջապէս երրորդ մի եւս տեսանք .
նախ՝ առաջին բիծը աներեւութացաւ .
մի քանի օրէն միւսներն եւս : Յուսոյ եւ
բծերը կրկին չա տեսնելու կասկածին
մէջ կը տարութեբէի . բայց տասներկու
օրէն յետոյ առաջին բիծը նորէն տես-
նուեցաւ : արեւելեան եղբին վերայ :
Այն ատեն հասկացայ , որ արեգակը
կը հորովի եւ հետզհետէ հաստատուե-
ցայ այս գաղափարին մէջ . այլոյ եւս
սկսայ յուշնել բծերը , որք ինձ նման
համոզուեցան . բայց կատկած մի կար-
գելոր նոյն նիւթին վերայ գրելու . ու-
րով պարտաւորեցայ դիտողութիւննե-
րու երկար ժամանակ շարունակել :
Այլ տեսնէի , որ բծերը իրարու նկատ-
մամբ մի եւ նոյն հեռաւորութիւնները
չէին սլահեր . ձեւով եւ արագու-
թեամբ կը փոփոխէին . բայց աւելի
մխիթարուեցայ , երբ սոցա պատճառն
իմացայ : Որովհետեւ դիտողութեամբք
հաստատուած է , որ այս բծերը նոյն
խիւ արեգական մարմնայն վերայ են .
ուստի պէտք է , որ փոքր երեւին եւ
խրէնց շարժումը դանդաղ , երբ արե-
գական եղբրայ վերայ հասնին : Այր

հրաւիրեմք բնական ճշմարտութիւն
սիրողները օգտիլ մեր ներկայացուցած
ուրուագրէն . անշուշտ նոքա եւս պի-
տի ընդունին արեգական հորովումը ,
ինչպէս Ժիարաանու Պրուսո ըսաւ իւր
Տիեղերաց ճառին մէջ , որ հրատարա-
կուեցաւ 1591 ին . նոյնպէս Քէբլէր
Հրատի շարժմանց վերայ գրած գործին
մէջ . առանց արեգական հորովումի
ընդունելու անկարելի է բծերու շար-
ժումն մեկնել :

Գալիլէ աւելի ճիշդ եղաւ այս մա-
սին եւ իւր եղբրակցութիւններն աւե-
լի պարզ . նա մինչեւ անգամ այս բը-
ծերու պարբերութեան տեւողութիւն-
ը չափեց եւ գտաւ , որ գրեթէ 14 օր
կ'երեւին եւ նոյնչափ ատեն կ'աներե-
ւութանան :

Արեգական հորովումը այսպէս գըտ-
նուեցաւ գրեթէ կէս դար առաջ Ա-
րուսեկի , Հրատի , եւ Լուսնի մագի հո-
լովմանց գիւտէն . որով ի հիմանց սա-
սանեցաւ երկնից , կամ լատեղաց ա-
նապականութեան հին գաղափարը ,
որ նախնիք աւանդած էին : Նոյն իսկ
արեգակը , լուսոյ այս վառարանը ,
բացարձակ զտութեան այս նախափա-
սը , յայտնուեցաւ , որ բծեր ունի :

Յառաջ քան այս բծերուն նկարա-
գիւն ընելը , տեսնեմք թէ ինչպէս սո-
ցա վերայ եղած դիտողութիւնը կե-
ղերակացնէ արեգական հորովումը :
Եթէ աստղագիտական գիտակով մի ,
որ սուարկաները չընելու յատկութիւն-
նրն ունի , քննեմք արեգական սկաւա-
ռակին արեւելեան եղբին վերայ եղած
բիծ մը , ընդհանրապէս պիտի տես-
նեմք նուրբ դծի մը ձեւով աւելի լայն
քան երկայն : Առաջին օրերուն մէջ
բիծը դանդաղ ընթացքով դէպ արե-
գական կեդրոնը կը քալէ . օր ըստ օ-
րէ նորա շարժումը կ'երազի . կեդրոն
նին վերայ արագութիւնը ծայրագոյն

տառիձանին կը հասնի. բայց կեզրու
նէն անդին դարձեալ հետզհետէ կրու
կրտի գանգաղիւ : Մի և նոյն շրջանին
մէջ դիտուած բժերուն գիրքերը ինչ
որ ալ ըլլան, իրենց դժած ճանապարհ-
ներն իրարու զուգահեռական և նման
են. երբեմն ուղիղ, երբեմն ձուռձե
դիտողի ժամանակին համեմատ : Այս
բժերը, որք ձևով և տարածութեամբ
կը փոփոխին շարունակ, եղբայր մօտ
դժուարաւ կը տեսնուին. որովհետեւ
խիստ նուրբ կ'երեւին. ընդհակառա-
կըն կեզրոնին մօտերն ալ ստուար կը
տեսնուին : Վերջապէս երբ արեւմը-
տեան եղբին վերայ կը հասնին, կ'ա-
նըրեւութեան և որոշեալ ժամանակէ
մը յետոյ վերստին կը յայտնուին ա-
րեւելեան եղբայր վերայ. և այս երեւ-
նալու և աներեւութեան լծամու
նախամիջոցներն իրարու հաւասար են,
այսինքն իւրաքանչիւր ժամանակամի-
ջոց տան և չորս օրէն բիշ պակտս :

Ահա՛ այս պարագաներն են, որք
անհրաժեշտ կերպով կ'ապացուցանեն
արեգական հոլովումը : Սակայն թեր-
եւս ըսողներ լինին, թէ այս բժերը ո-
րոշ մարմիններ են, որք հեռու լինե-
լով արեգակէն՝ կը դառնան նորա շուր-
ջը մոլորակաց նման (1) : Եթէ սոսոյգ
լինէր այս կարծիքը, պէտք էր, որ
սոցա անցքը արեգական սիւլառակի
առջեւէն այնչափ միօրինակ երեւէր,
որչափ իրենց հեռաւորութիւնը մեծ
ըլլար, ինչպէս կ'երեւին Փայլածուի և

(1) Եթէ անուն յիշուեան մը բժերը արեգակ-
նային գունտէն հեռու կը կարծէր և զանոնք ա-
րեգական շուրջը չգարձող մոլորակաց նմանցնելով
կըրէր որ արեգակնային սիւլառակին առջեւէն
անցնելու ատեն իրենց մթին երեսները մեզ դար-
ձընելով սեւ և կ'երեւին. ինչպէս կը պատահի փոյ-
լածուի և Արուսեկի անցից ատեն. բայց Գալիլէ
բոլորովն մերձեց յիշուեանի եմթադրութիւն-
ները :

Արուսեկի անցքերը : Գարձեալ էթէ
սոսոյգ լինէր, պէտք էր սոցա անցից
տեւողութիւնը շատ կարճ լինէր, քան
աներեւութեանազու ժամանակը. վասն
զի աներեւութեանալով իրենց տարանե-
րու աւելի մեծ մասերը պիտի քալէին :
Բայց յաստի, եթէ այս բժերը միջոցին
մէջ կողիացեալ մարմիններ ըլլային և
բոլորովն անկախ արեգակէն, անկախ
իրարմէ, ինչպէս կ'արեւի էր որ այսպի-
սի կանոնաւոր ընթացք ունենային
և նման զուգահեռական շաւիղներու
մէջ շարժէին : Ուրեմն արեգակն է, որ
կը դառնայ արեւմուտքէն գէպ արե-
ւելք, որով բժերու տեղափոխութիւ-
նը զգալի կերպով կը տեսնեմք :

Բ.

Արեգական բժերուն գիւտը եւ
ուսումը հեռագէտներու և դիտակաց
գիւտով եղան, ինչպէս և արեգական
հոլովման գիւտը : Գալիլէի առաջին
դիտակները հեռաւոր մարմինները ի-
րենց բուն մեծութեան նկատմամբ 4
և երբեմն 7 անգամ կը մեծցնէին : Բայց
հետզհետէ մարդկային տեսութեան
այս օժանդակները կատարելագործե-
ցան, որով կ'արեւի եղաւ աստեղաց
մակերեւութին վերայ տեղի ունեցած
պատահարաց կազմութեան ամենա-
նուրբ մասերն անգամ ուսանիլ և մին-
չեւ անգամ անոնց բնական կազմու-
թեան վերայ ամենահետաքրքրական
ճանօթութիւններ ստանալ :

Արդի գործածուած ամենազորա-
ւոր հեռագէտներն արեգական բժե-
րուն վերայ հետեւեալ մանրամասնու-
թիւնները կը տան :

Առաջին նայուածքով բժի մը մէջ
երկու որոշ գոյն կը տեսնուի. մէկ բի-
ծը կ'ունենայ մէկ, կամ շատ կուտեր,
որք սիւլառակի ընդհանուր լուսաւո-

թուլթեան համեմատութեամբ մթու-
թիւն մի ունին . միւս գոյնն է գորշ
գոյնը , որ կը շրջապատէ կուտերը և
կ'անուանի խրատաւներ :

Եթէ տւեղի հետադատութեամբ
քննուի , յայտնի կը տեսնուի , որ այս
կուտերը իրենց ամեն մասանց մէջ մի
և նոյն գոյնը չունին . մթին յատակի
մը վերայ կը տեսնուին խոր պատուած-
քներ , որք աւելի սեաւ են յատակէն :
Նոյնպէս թերաստուերները ամեն տեղ
մի և նոյն գունով չեն , այլ նոցա եզը-
ները , որ լուսաւոր սիւսառակը կը
շօշափեն աւելի մուլթ գորշագոյն են :
Յաճախ թերաստուերաց երեսները ա-
կօսուած են գծերով , որք արտաքին
եզոններէն մինչև կուտը կերկարաձգին ,
մերթ ուղիղ , մերթ կոր . բայց յա-
ճախ ուղղաձիգ կուտի և թերաստուե-
րի շրջագծերուն վերայ : Այս երե-
ւոյթներն առաջին անգամ տեսնող մի
պիտի կարծէ , որ այս բծերը բազ-
մաթիւ գիտականութեաւ դաշտեր են ,
որք թերաստուերի ներկայացուցած
գաւիթայրերը հեղեղատելով կ'երթան
կը հոսին կուտերու ձեւացուցած ան-
դունդները : Երբեմն , թէև շատ քիչ
անգամ , կը տեսնուին կուտեր առանց
թերաստուերներու և թերաստուեր-
ներ առանց կուտերու :

Այս մթին բծերէն զատ շատ ան-
գամ կը տեսնուին և լուսաւոր բծեր ,
որք կ'ըսուին լուսաւոր մասեր : Այս
լուսաւոր մասերը երբեմն խառն կըլ-
լան մթին բծերով թերաստուերի ար-
տաքին եզերաց վերայ . ուր գոգոցես
ընդգիմապատկեր մի կը ձեւանայ մը-
թին բծերէ և սիւսառակի լուսաւոր
մասերէն : Բծերու տարածութիւննե-
րն և ձեւերն միշտ փոփոխական են .
կան խիստ փոքր բոլոր , որք նոյն իսկ
ամենագորաւոր գործիններով հազիւ
տեսանելի կ'ըլլան : Բնդհանրապէս

կան ալ , որք շատ մեծ են : Այլանո-
կիւն . “ 1763ին դէպ արեգական մէջ
տեղը տ'եսայ այնպիսի մեծ և սեաւ
բիծ մը , որոյ նմանը երբեք տեսած
չէի . առ նուազն իւր երկայնութիւնը
1' էր ” . այսինքն արեգական տրամա-
գծին 32 երորդին չափ : Արակո ուրիշ
բծի մը մեծութիւնը 167” կը նշանա-
կէ , որ առաջինէն գրեթէ երեք ան-
գամ մեծ է : Հերլէշ 1779 ին բիծ մը
տեսաւ , որ 17,000 մղոն տրամագիծ
ունէր : Եթէ այս բծերը արեգական
պատենին վերայ խոր պատուածքներ
են , որչափ հսկայ անդունդներ պիտի
ըլլան արդեօք , սրոց յատակին վերայ
երկիրը անշուշտ ժայռի մը նման պի-
տի տեսնուի , կամ իբրեւ քար մը հը-
րաբուխի մը խառնարանին մէջ :

Եթէ արեգակը շատ քիչ մեծցնող
դիտակով մի նայինք , նորա սկաւա-
ռակին այն ամեն կողմերը , որք բծեր
չունին , միօրինակ կերպով ճերմակ
կերևին կատարելապէս ողորկ մակերե-
ւոյթի մը ձեւով . իսկ եթէ բաւական
մեծցնող հեռադէտով նայիմք այսպէս
չերեւիր , որովհետեւ այն ասան լու-
սաւոր մակերեւոյթը , որ լուսաւոր-
կ'ըսուի , լուսաւոր և մթին խառնու-
րով ակօսաբեկեալ կ'երեւի , այս խա-
ռնները ներքին կողմը ամեն ուղղու-
թեամբ կ'աճին և դրուագեալ յատա-
կի մը նմանութիւնը կը տան : Մակե-
րեւոյթի կարի մթին այս կէտերը կ'ա-
նուանին փոքր , որք սկաւառակի ա-
մեն կողմերը կը տեսնուին . մինչդեռ
բծերը և լուսաւոր մասունքը ամեն
կողմ չեն երեւիր :

Որչափ հրաշալի է գիտութիւնը ,
որ անհուն հեռաւորութիւն ունեցող
արեգակը կը քննէ եւ կը նկարագրէ
մանրամասն իբրեւ կարի մերձ մար-
մին մը . բայց և քանի հրաշալի է մար-
դը , որ ամեն գիտութեանց ընդու-

Յակ է . անխոնջ կ'աշխատի . յուսալիը
կը յարատեւէ տարիներով և դարեւ
րով , մինչեւ որ իւր մտաց երկուները
կազմաւորի և իբրեւ կատարեալ ինչ
ծնանի .

ԿԵՆՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԻԼԼԵՐԻ

(Շարունակութիւն , տես թիւ 10 :)

Ամեն ալգաց մէջ թատերական
արուեստը աստիճանաբար բարձրա-
ցած է , և եթէ գերմանական թատ-
րոնը՝ թատերագրութեան պատմու-
թեան մէջ կարգ մը գրաւող ամեն
թատրոններէն աւելի անադան կա-
տարեւագործեցաւ , սորա նպատճառը
իւր անկանոն սկզբնաւորութեանց թը-
ւականը ուրիշ երկիրներէն աւելի ուշ
սկսին չէ : Հան Ռօզենպլիւթ Նիւ-
րէմպերցին 1430 ին գերմանական ա-
ռաջին գուսաներգութեամբ իւր ծը-
ննդեան քաղաքը պատկեց : Հան Սաքս (1)
եւ Ա. յրե (2) Նիւրնպերցիք ի մօտայ
Ռօզենպլիւթի յաջորդեցին : Սաքս ժու-
տեղի (3) բեղմնաւարութիւնն ունէր ,
բաւմաթիւ ողբերգութիւններ , կա-
տակերգութիւններ և բարեկենդանի
փոքրիկ խեղդատակութիւններ թու-

ղուց , որոնք բարոյականութիւններէն
և խորհուրդներէն աւելի չեն արժեք :

Բայց 1777 դարուն սկիզբը , յորում՝
Անկլիոյ թատրոնը արդէն իւր անմահ
Շէքսպիրի (1) գլուխ — գործոցները կը
վայելէր , յորում Սպանիոյ ամենէն
կանխահաս և բեղմնաւոր թատրոնը
արդէն կը պանծար Սերվանթէսն (2)
արտագրած լինելուն համար եւ սնա-
պարծութեամբ Լորէ տը Վէկաի (3)
2200 կատակերգութիւնները և նորա
յաջորդ Գալտէրոնի (4) բեղմնաւորու-
թիւնը կը թուարկէր , յորում Ֆրան-

(1) Ուիլյամ Շէքսպիր , անկլիական ամենամեծ թա-
տերագիրը , ծնաւ 1564 ին ի Ստրաֆֆոր բլրե-
փոճառէ մը . երիտասարդաց անդամութենէն ընտ-
րատեցաւ ի Լոնտոն ազատատնիկ , ուր ուրիշ մի-
ջոյ չը գտնէր : Որոշեց կատակերգակ լինիլ : Իւր
առաջին փորձերը նուազ արդեցութիւն չուն-
ին . բայց Ռոմէո և Յուլիէթ իւր զրազիտական համբաւն
սկզբնաւորեց : Նա գրեթէ 1610 ին թատրոնէն քա-
շուեցաւ մեծագանձ ճոթութեամբ : Իւր բազմա-
թիւ երկասիրութեանց մէջ նշանաւոր են Օթլո ,
Համլէթ , Մակբէթ . Համլէթ Գ. Մահ Ռիչարդ Գ. ի Բա-
գաւորն Լէար , Փոլսթիլն , Ամարն գիւնեայ մը երաւը և
Վէնէտի լաճատախնդ :

(2) Միքայէլ տը Սերվանթէս Սաալվերատ , Սպա-
նիացի հռչակաւոր դրագետը և Տոն Վիչոգիի հե-
ղինակը , ծնաւ 1547 ին յԱլկալա Հենարէսի . որ
Հին-Գատիլլէ կը վերաբերի , և մեռաւ 1616 ին ի
Մատրիտ հիւանդութեանց եւ թշուառութեանց
ներքեւ ծանրաբեռնեալ :

(3) Լորէ տը Վէկա Սպանիացի բանաստեղծը
ծնաւ 1562 ին ի Մատրիտ , իւր երկրորդ կնոջ մահ-
էն յետոյ եկեղեցական վեճակն ընդունեց : Գրեթէ
2200 կատակերգութիւններ , յաշիւտու Երասալէմի
բանաստեղծութիւն մը , վէպեր , և այլն թողուց :

(4) Գալտէրոն տը լա Պերգա , ծնաւ 1601 Յուն-
վար 1 ին ի Պիւրկոս և մեռաւ 1681 ին , իւր թա-
տերական առաջին գործը չորեքստասանական հա-
սակին մէջ յօրինեց , յորմէ յետոյ 1499 կատակեր-
գութիւններ եւս հեղինակեց , որոց ամենը մինչեւ
մեզ հասած չեն : Սա սպանիական տեսարանը գը-
րեթէ քառասուն տարւոյ առաջ միջոցին ճոթացոյց .
ըստ որում 1652 ին Եկեղեցւոյ նուիրեց իւր անձը :
Սակայն պէտք է դիտել որ Սպանիոյ մէջ թատե-
րական արուեստը ինչ արագութեամբ որ զարգա-
ցած էր . նոյն արագութեամբ եւս մարեցաւ . մեկ
գորտու սուղ միջոցին ծնաւ , զարգացաւ և մեռաւ :

(1) Հան Սաքս ծնաւ 1494 ին և մեռաւ 1576 ին .
իւր գործերն իրենց պարզութեամբն ու բարուց
ճշգրիտ նկարագրութեամբն նշանաւոր են :

(2) Ա. յրե (Յակոբ) ծնդ դարու նշանաւոր թա-
տերագիր բանաստեղծներէն մին է , պարզ և յըս-
տակ ոճ մ'ունի :

(3) Ժառէլ (Էդիլեն) տէր Լիմառտէնի և ողբեր-
գակ , ծնաւ ի Փարիզ 1552 ին և մեռաւ 1575 ին :
Նա զառաջինն թողուց Բարդախիմիստիստիկն ու Խոր-
հուրդները եւ նախնեաց նմանութեամբ հին ող-
բերգութիւնը տեսարան մտցուց :

օրոյ տեսարանը Միքէլ Եւ Մանդէօլը կը վայելէր. Գերմանիոյ Թատրոնը տակաւին Սաքսի գործոց չափ տաղտուկ խեղճութեան գուսաններգութիւններ ունէր միայն : Գրեթէ այս դարուն կէսին միայն՝ Գերմանիոյ մէկ մասին մէջ գուսանաց քանի մը յոռի խումբեր տարածուեցան . որոնք Անգրէաս Կլարիֆլենցի գիտնականին Սպանիերենէ, Հոլանտերենէ և Իտալերենէ թարգմանած այլ և այլ կատակերգութիւնները կը ներկայացնէին . բայց դեռ և ոչ մի ազգային փոքր ինչ նշանաւոր երկասիրութիւն ներկայացուելու արժանաւորութիւն ունեցած չ'էր : Կլարիֆլենցի սկզբնական գործերն անպատշաճ էին և Լոհանսդէնի ողբերգութիւնները այնչափ երկայն, որոց ներկայացումն անկարելի էր :

1659 ին Ֆրանսական գուսաններգութեան մը առաջին թարգմանութիւնն երեւեցաւ, այն է Միքէլ Գրեյլ և 1669 ին Լէյբցիկի վարժարանին մէջ Բոլթեօֆի թարգմանութիւնն ներկայացուցին :

17-րդ դարուն վերջը և նոյն խոյն 18-րդ դարու առաջին կէսին Գերմանիոյ թատերական արուեստին վիճակը այնչափ խղճալի էր, որչափ գրականութեան միւս ճիւղերունը, բանաստեղծութիւնը, որ անդ, ինչպէս նաև բոլոր օտար երկիրներու մէջ, քաղաքացւոյ դասուն մէջ ծնունդ առած էր, այնուհետեւ դժբաղդաբար գիտնոց քով ապաստանած էր. դժբաղդաբար կ'ըսեմք, որովհետեւ Կրիֆլենցի և Կոդչէզ (1) գիտութեամբ, իմաստասիրութեամբ և ունայնասիրութեամբ փրցած, կատարելապէս գերմանական լեզուին ան-

տեղեակ էին, որ աշխարհային եւ գիտնոց մէջ խիստ նուազ մշակուած էր :

Թափառաշրջի խեղկատակները եւ լարախիլ խոյանները տակաւին Գերմանիոյ մէջ ճանչցուած միակ գուսաններն ու թատրոններն էին : Անդ ներկայացուած գործերը մեծաւ մասամբ հատակոտոր տեսարաններ էին եւ յանպատրաստից ըսուած ծաղրալից երգեր. ուր Արլզէն (Միմոս) (1) առանձնաշնորհութիւն ըստացաւ իւր ծաղրաշարժ և ողբերգութեան լեզուին անպատշաճ խեղկատակութիւնները խառնել . բայց եւ այնպէս այս գործերը Գալտիլէական և Դի-յաղնական Ռեթ թարգմտութիւնք պերճ վերնագրով զարդարուած էին :

Վերջապէս Կոդչէզ, որ իւր նման բանաստեղծ կնոջն ընկերութեամբ, Ռասինի (2), Գորնէյլ (3) և Մոլիէրի (4) վսեմ տաղաչափութիւնները յոռի տանաւորներով Գերմաներենի չըջած էր, Արլզէնը տեսարանէն արտաք-

(1) Արլզէն, ծաղրածու գուսան նախկին իտալական կատակերգութեան, որ միջնախաղաց ժամանակ իւր միմոսութիւններով և խեղկատակութիւններով հանդիսականները կը զարծացնէր : Այնուհետեւ սովորութիւն եղաւ միմոսներն Արլզէն կոչել :

(2) Ժան Ռասին հռչակաւոր ողբերգական բանաստեղծը, Ֆրանսիոյ տեսարանաց ամենամեծ փառաց մին . ծնաւ 1659 Սեպ. 21 ին 'ի Ֆէրդէ-Միլոն, Պրի փարիկ քաղաքին մէջ և մեռաւ 1699 Ապրիլ 22 ին :

(3) Պետրոս Գորնէյլ, որ մեծն Գորնէյլ մականունեցաւ, ծնաւ 'ի Ռուան 1606 ին եւ մեռաւ 1684 ին : Իւր Միքէլ գեղեցիկ ողբերգութիւնը ընդհանրական աւելն մը զարթոյց . բայց եւ նախանձ հրաւիրեց . Բիշլէօ՝ բանաստեղծին փառաց նախանձելով ուղեց այս գործը Ագասէմիայի միջոցաւ դատադարտել . Գորնէյլ իւր վրէժը լռեց նոր գլուխգործոցներ երկասիրելով և իւր ողբերգութեանց յաջորդութիւնը քննադատն 'ի լուսթիւն դատապարտեց : Այս բանաստեղծը Ֆրանսիոյ թատերական արուեստին խոկանն հաշտելն է :

(4) Տէս թիւ 9 :

(1) Ժան Գրիստափոր Կոդչէզ, 1700 ին ծնաւ և 1768 ին մեռաւ, սուրբին բանաստեղծութիւններ հրատարակեց :

սած և Նեօսէր հռչակաւոր գուստ նուհւոյն օժանդակութեամբ զայն յաղթանակաւ անհետացուցած լինելուն համար, գերմանական պրականութեան վերանորոգչի տխուրսով զարգարուեցաւ :

Մտեղէ խորհրդականն իւր ծաղրաւ լից կատակերգութեան վերայ գրած դովեստին մէջ իր գոչէ, « Խեղճ Արլուգէն, խեղճ Արլուգէն, Աստուած հոգիդ լուսաւորէ, որովհետեւ դու մէն միայնակ աւելի հանձար ունէիր քան թէ Կողջէդ և իւր կինը և ներկայ, անցեալ ու ապառնի արական ու իգական բոլոր գիտունները . . . » :

Նախ Կեանքը (1) և ապա Էլիաս Շըլէկէլ, Գրունէք (2) և Վայս փորձեցին իւրենց բուն երկասիրութիւնները ֆրանսական հանդերձներով զարդարել : Այս գործոց մի քանին բաւականաւ չափ լաւ կը նկարագրեն Գերմանացւոց բարբը և այս հեղինակները սրտաւոր տրժանի պիտի լինէին, եթէ ստրկական նմանողութեան սխալ ճանապարհը բանալով՝ բոլոր ինքնագիւտ սեպ հակառակութիւնները սպանելու յանցանքը չքործէին. « Որովհետեւ, ըստ արդարացի դիտողութեան Կլյոմ Շըլէկէլ քննադատի, արգէն ինքնին անձուկ ձեւ մը կարող է իւր սեպհա կան գեղեցկութիւնն ու նկարագիրն ունենալ, երբ ազգային ճաշակի աղդեցութեան տիպը կրէ, բայց երբ տար երկրի մը ազդեցութեան ենթարկի, այն ժամանակ խիստ սեղմեալ պատատի մը կը նմանի, որ բոլոր բնա-

կան շարժումները կը խափանէ » :

Ահա այսպէս ամեն տեսակ ֆրանսական գուստներգութիւններ, Հոլպերկի (1) դանիական կատակերգութիւններն և յետ ժամանակաց Կլոտնի (2) իտալական կատակերգութիւնները ամենքն ալ Գերմաներենի յոռի կերպով թարգմանուած, քանի մը ալիսազուր տուարածական վէպեր եւ տկար նմանողութիւններ, որք իրենց ծագման գրոշմը կը կրեն, գերմանա-նական տեսարանի ցանկը կը կազմէին, երբ վերջապէս յերեւան եկան յաջորդաբար Լեսոնէնի և Կեօթէ (5) և թատրոնը իւր խորհին թմրութենէն սթափեցաւ :

Լեսոնէնի առաջին անգամ ՚ի կրկէս մտաւ, որոյ առաջին գործերը իւր ապրած ժամանակին աղդեցութեան ենթակայ լինելով՝ գրեթէ ամենքն եւս աննշան էին և այն բարձր իմացականութիւնը չէին արտափայլեր, որոյ այնչափ փորձերը ոտուալ յետոյ 1755ին Սառա Սամիսոն շինական ողբերգութիւնը յօրինեց. այս սակաւիմաստ և ուղորմելի գործը դարագլուխ մ' եղաւ, վասն զի մինչեւ այն ժամանակ տեսնուածներէն բաւազդյնն էր : Բայց անմիջապէս Հարլէի, Գլոբստորֆի և Վի-

(1) Լուի, Պարոն տը Զէլլէրի, ծնաւ ՚ի Պերժէն Նորվեկիոյ 1684 ին և մեռաւ 1754 ին, արդի Գանիացւոց թատրոնի և գրականութեան հիմնադիրն է :

(2) Շարլ Կլոտնի նշանաւոր իտալացի կատակերգակը, ծնաւ ՚ի Վենետիկ 1707 ին եւ մեռաւ ՚ի Փարիզ 1792 ին :

(5) Կեօթէ, Գերմանացի հռչակաւոր գրագէտը ծնաւ 1749 ին եւ մեռաւ 1832 ին, բաղմաթիւ նշանաւոր թատերգութիւններ գրեց եւ յոգնաթիւ յարգի բանաստեղծութիւններ. նա մանաւանդ ծանօթ է իւր Վէլլէր վէպով : Նա թողած է նաեւ քննադատութեան եւ գեղարուեստի վերայ, բնագիտութեան և բնագիտութեան վերայ գրուած կտրեւոր գործեր :

(1) Սողոմոն Կեանք, Գերմանացի բանաստեղծը, ծնաւ ՚ի Ցուրխի 1730 Ապր. 1 ին և մեռաւ 1787 Մայիս 2 ին, Սրբա բանաստեղծութիւնները աղջին Եւրոպիոյ ծանօթ են :

(2) Ժ. Ֆրէտերիք, Պարոն տը Գրունէք, Գերմանացի բանաստեղծը ծնաւ յԱնսըտին 1731 ին և մեռաւ 1756 ին :

էլանի (1) օրինակներէն խրախուսեցաւ ,
Վիէլանի , որ լաւ ճաշակի աւան-
դապահն էր եւ գերմանական լաւ
գրականութեան հայրը : Նա Հաճ
պր-ի խորագրով-իւն լաւագոյնի
մէջ գրեթէ յանդուգն ուժգնու-
թեամբ նոյն ժամանակի ընդհանրա-
պէս ընդունուած կարծեաց դէմ յար-
ձակեցաւ , եւ իւր մտաց բարձրու-
թեամբ յաղթական ելաւ նոյն պա-
տերազմէն , զոր յարատեւութեամբ
և յամառութեամբ օտար գրականու-
թեան նմանօրէնրուն հետ սկսած էր :
Անմիջապէս տեսարանէն անհետ եղան
Ֆրանսական ողբերգութեանց յոռի
Թարգմանութիւնները եւ գերմանա-
կան համանման Թատրերգութիւննե-
րը , ի վերջոյ պատուերին օրինակն յա-
րելով 1767 ին Միլնս քլ պաշէն-ը գը-
րեց եւ սակաւ ժամանակէն Էփիւս
Գլոքի : Մի նոյն ժամանակ Կէօթէն
յերեւան եկաւ , որ իւր Կէօյ քլ Պէր-
լէ-ի-ի-ն ի ձեռին բարձրաձայն բու-
ղբեց այն բռնաղբոսի քմածին կանո-
նաց դէմ , որոյ Թատերական արուես-
տը ենթարկել ուղղուած էր :

Ահաւասիկ Շիլլէրի նախորդները ,
և արդարեւ վերջի երկուքին նախորդի
տիտղոսին կրնամք ուսուցչի փառաւոր
տիտղոսն եւս յարել . սակայն չը կար-
ծուի թէ Լեսսէնկն ու Կէօթէն Շիլ-
լէրի դասակցել կուզեմք իբր Թատե-
րագիր բանաստեղծներ , քան լիցի ,
Ֆրէտերիք Շիլլէր Գերմանիոյ ունեցած
առաջին , ամենէն մեծ և միակ Թատե-
րագիր բանաստեղծն է : Լեսսէնկ և

(1) Քրիստափոր-Մարգէն Վիէլան , Գերմանացի
հռչակաւոր բանաստեղծ , որ Գերմանիոյ Վոլթեռ
կոչեցաւ իւր յոգնածիւ և բազմադիմի գրութեանց
պատճառաւ : իւր գործերն են ըստ մեծի մասին
բանաստեղծութիւններ , վէպեր և առատպէրներ ,
Թատրերգութիւններ , քննադատութեան նշխար-
ներ , իմաստասիրական խառնուրդներ և Թարգ-
մանութիւններ :

Կէօթէ իւր ուսուցիչներն են , ոչ թէ իւր
մէ յառաջ գլուխ գործոյներ յօրինած ,
այլ զայնս յօրինելու կարեւորութիւնը
ցոյց տուած լինելուն համար : Լես-
սէնկ Շիլլէրէն գրեթէ յիսուն տարի
յառաջ ծնանելով՝ Թերեւս իւր բու-
 վանդակ Թատերագրական հանճարով
իւր դարուն վրիպանքէն անմասն չը-
մնաց . գրականական աղտոտութենէն
օգուտ քաղելու և իւր հոյակապ նա-
խորդաց տարած յաղթութեան պատ-
կըն ընդունելու ժամանակն հասած էր :

Լեսսէնկ թէեւ խիստ իրաւացի
քննադատ մ'էր և իւր նուրբ ու գի-
տող հանճարին՝ մեծ կորուսութիւն մը
և ընտիր դատողութիւն մը կը միայր-
նէր , բայց իբր Թատերագիր բանաս-
տեղծ՝ ստորին էր : Իւր բոլոր գործերը
անգոր են , երեւակայութենէ , աւելնէ
և եռանդէ զուրկ . միով բանիւ Լես-
սէնկ բանաստեղծ չ'էր , Ինքն իսկ ան-
գիտակ չ'էր այսմ , ուստի յատկապէս
Տիտոսի (1) գրութիւնն ընդունած էր ,
պնդելով թէ տրամախոսութիւնը , ինչ
պէս նաեւ գուսաներգութեան միւս
ճիւղերը պէտք է ըստ ամենայնի բը-
նութենէն ընդօրինակուած լինին իբր
թէ գուսաներգութեան մէջ իրակա-
նութեան ճիշդ նմանույնութիւն մ'ըն-
դունելի և նոյն իսկ կարելի լինէր : Կէօ-
թէ , որ Լեսսէնկէն աւելի բարձր հան-
ճարի տէր էր , տրամախոսութեան մէջ
բնականութեան սկզբունքը աւելի հա-
մարձակութեամբ ընդունեց , բայց ոչ
մի և նոյն պատճառաւ . մերժելով առ-
ղաչափութիւնը և հոյակապ զարդերը՝
իւր արտայայտութեանց մէջ և ոչ մի
բանաստեղծական դարձուած չընդու-

(1) Տիտոս , ութն տասներորդ դարու իմաս-
տասիրութեան ամենէն յանդուգն և ամենէն ե-
ռանդուն գիտնականներէն մին , ծնաւ ի Լանկրե
1713 ին և մեռաւ 1783 ին : Տիտոս համայնագէտ
բաւարանը շարագրողաց գլուխն է :

նեց, բայց երբէք բանաստեղծութիւնը չը մերժեց, այլ ընդհատապէս զայն ամեն ուրեք լիաբուռն կը սփռէ: Արդարեւ չքիայ ոչինչ աւելի բանաստեղծական քան հեռաւոր դարու մը պարզ ու բնական լեզուն, որ Կէօց տը Պէրլէհիլիէնի մէջ կը տեսնուի: չքիայ ոչինչ աւելի բանաստեղծական և սրտազրաւ քան ՚ի նա համառօտակի բացատրուած գերմանական նախկին սէրը: Ահաւտփի այս հանձարեղ մարդը Շիլլէր իրեն նախատիւ ընտրեց, այս գուսանական բանաստեղծը, զոր օր մը պիտի գերազանցէր:

Կէօթէ անդ զիայ առաւ, իւր ամենախտարեալ գործերը Կէօց տը Պէրլէհիլիէնէն մինչեւ Ֆայ եւ Էկմանտի կոմսը, միմիայն գուսանական փորձեր են, որք հիասքանչ տեսարաններ կը բովանդակեն, բայց ոչ երբէք լիովին պարզուած և մինչ ՚ի վախճան մղուած գործ մը: Ըստ որում Կէօթէի նպատակը թատերական գուսաներգութիւն մը յորինել չէր, այլ իւր հանձարն ՚ի հանդէս ածել և իւր ապրած դարուն մէջ կենաց նոր սկզբունքներ մոծանել: Այս բանիս համար իրեն ամեն ձեւ լու էր, եթէ գուսանական ձեւը նախապատիւ համարած կը թըւի, սորա պատճառն այն է, որ կուզէ իւր հանձարին ամեն տեսակի յարմարին յուցնել, բայց կ'արհամարհէր անոնցմէ մին ընդունիլ:

Ահա Գերմանական թատրոնն այս վիճակն ունէր, երբ Շիլլէր իւր առաջին Ասալիք երկասիրութիւնն ՚ի լոյս ընծայեց: Անհնարին է սորա հասարակութեան վերայ ըրած նորանշան տղաւորութիւնն նկարագրել: Երեւակայեցէք ժուժկալ և ուժեղ մարդ մը, որ իւր բոլոր կենաց մէջ անհամ ըմպելի մը խմած լինի եւ որոյ առաջին անգամ Շամբանեայի դինի տրուի,

անշուշտ հեշտութեամբ կը գինեհարի եւ եթէ երկրորդ օրը իրեն թողութիւն ընտրութիւն ընել իւր ընդունելուն եւ շամբանեային մէջ, անտարտուղյս վերջինը պիտի ընտրէ: Արդ գերմանական հասարակութիւնը իւր բոլոր կենաց մէջ ամենասանհամ ըմպելիէն աւելի անհամ գուսաներգութիւններով յափշտացած էր, երբ իրեն յանկարծ բոցափռ երևակայութեան և իմաստաղեղ գործ մը ընծայուեցաւ. նա առաջին անգամ տեսաւ կենաց թատեր իւր առջեւ պարզուէլը. փոխանակ զգալուն հատուածոց՝ կենդանի և զօրեղ տրամախօսութիւն մը լսեց. փոխանակ արտասուակից տեսարանաց՝ զօրաւոր, ահագնեցիկ եւ խանդաղատելի տեսարաններէ բռնադատեալ յուզեցաւ, իւր ահն ու գորովը կատարեալ էր. իւր աւիւնով Շարլ տը Մօրի սրտմըտութեան հաղորդակից եղաւ մեծամեծաց եղեռանց դէմ, ընկերականութեան մոլութեան դէմ. ինքն իսկ կը տենչար այս անարգ և ապականեալ ընկերականութիւնն աղնուացնել եւ գործոյն զիւցաղնին նման աւազակ լինել:

Արդարեւ այսպէս եղաւ Ասալիք առաջին ներկայացման արդիւնքը: Գերմանիոյ քանի մի տեղերուն մէջ ուսանողները մեծ մտադրութիւն դարձուցին այս բանիս և Շարլ տը Մօրի ընկերութեան նման ընկերութիւններ կազմեցին. կը հաստատեն թէ Ֆրիպուրի և Պրիզկայի մէջ քաղաքի գրեթե խաւոր երիտասարդաց մէկ դաղանիք ընկերութիւնն յերեւան եկաւ, որ ուրոշած էր անտառները քաշուիլ և կոտորիչ հրեշտակաց պաշտօն վարել: Առանց քննելու թէ այս կարծեցեալ դաւաճանութեանց մէջ չափազանցութիւն կայ, պիտի պատասխանեմք այն քննադատից, որք Չիլլէր կը կշտամ

բեն թէ՛ Ի-ր անկէրէր լապտերգութեան պարճառաւ Վայրիւն մը ընկերականութիւնը անկարգութիւններով վերածած լինի, բայց սուրա պատճառը հեղինակը չէ, այլ նոյն ինքն ընկերականութիւնը, որոյ պէտք է վերագրել թատերական ներկայացման մը հետեւող վերահաս անկարգութիւնները: Մեր այն Ֆրանսացի խիստ կենսագրին ոլտի պատասխանեմք, որ կը սխալն երբ կը պնդէ, « Թէ այս » թատերգութեան նախագաղափարը քաղաքակրթութեան դէմ նա » խառնիք մ' է. վասն զի նորա նպատակն է մասնանկ առնել ազնիւ և առաքինի հոգի մը, որ ընկերակա » նութեան մէջ չը կարենալով տեղ մը » գտնել, մեղապարտ ընկերութեան մը » գիրկը կը դիմէ. վասն զի նորա նը » պատակն է ընկերականութիւնը ա » լաղտկաց այրի մը դէմ յանգիման » կացուցանել և բոլոր առաւելութիւ » նը վերջնոյն տալ »:

Նախագաղափարը դժբաղդաբար ընկերականութեան մի մասին ամենա ճշգրիտ ծրագիրն է, 187 դարու ինքնամարտ ապականեալ ազնուականութիւնն է: Ֆրանսուա տը Մօր երիտասարդ կոմսը ապականութեան եւ անարգութեան տիրն է. բայց այն թագուն ապականութեան, որ օրինաց ապաստանելով անպատիժ կը մնար: Շարլ տը Մօր, թէեւ իւր եղբորմէն նուազ անառակ, խիստ հեռի է աշխուստարգ մ' է նա. յանդուգն ազատ որդի մը, որ զինքն հսկայ մը կը կարծէ, այն ինչ թզուկ մ' է, որ անգործութեան անառակութեան մէջ գահալիւծած է և այժմ յաիրացեալ, յազեալ և իւր անարգութենէն ամթապարտ սխալանքն ազատօրէն քաւելու բաւականաչափ առաքինութիւն չունենալով իւր անառակութեան ընկերակիցներէն

կը ձգի եւ աւաղտկապետ կը լինի. — Ուրեմն ընկերականութիւնը աւաղտկաց այրի մը դէմ յանգիման դրոշմ չէ, այլ թագուն մոլութիւնը՝ յայտնի մոլութեան: Եթէ առաւելութիւնը վերջնոյն տրուած է, այն է պատճառը, որ նուազ կեղծաւոր է: « Իցիւ. թէ, կը գուէ մի և նոյն » կենսագիրը, այն գործողութիւնը » անկարգ դարու մը մէջ տեղի ունե » յած լինէր, այլ ոչ, նոյն իսկ մեր օ » ղերուն մէջ, մեր դպօն ընկերակա » նութեան մէջ է, որ հեղինակը իւր » երեւակայութեան աղբեցութեան » հետեւելով՝ դրութեամբ մը (systematiquement) տղմի և արեան մէջ կը » թաւալի: Անդ կեղծիք և ապական » նութիւն կայ »:

Պէտք է մարդ ազնուապետական սաստիկ սէր տածէ իւր սրտին խորը, որպէս զի անցեալ դարու այս ապականեալ և բորոտ ազնուականութիւնը այն օրինակ պաշտպանէ: Անտարակոյս մեր օրերուն մէջ ոչ ոք պիտի համարձակի 1782 ի ընկերական կարգաց և բարուց պաշտպան հանդիսանալ. այն կեղծիք և ապականութիւն կայ. բայց ոչ թէ հեղինակին երեւակայութեան մէջ. այլ դրական կենաց մէջ, ազատարգւոյ շրջանակաց մէջ, որք դեղերեսեալ և անուշահոտութիւններով օծուած տըռ մի և գայռի մէջ կը թաւալէին...: Արդարեւ անդ կեղծիք և միանգամայն ապականութիւն կայ:

(Շարունակելի:)

ՊԱՏԱՍԽԱՆ

Մանդուկ պատուական լրագրոյ 3291 թուոյն մէջ Հրապոյս ստորագրութեամբ և Տիգրանակերտէն գրուած մի նամակ տեսնուեցաւ, որ Արդնու Ս. Աստուածածնի և Մակաբոյեցւոյ

ամենահայեաց Ս. Աստուածածնի վա-
նորէից վերայ խօսեւէն զինի, որպէս
թէ անորի մի եւս Ս. Աթուոյս ՚ի
Տիրամայրերոյ ունեցած կալուածոց
վերայ կը ձգէ և շատ ցաւալի դրու-
թեան մէջ կը գտնէ. որովհետեւ ըստ ա-
մենագէտ Պարոնին Միապետի մը յանձ-
նուած են եղեր, որ շինածը կը շինէ,
փլածն կը փլն, օրինաւոր կալուածնե-
րն ըստ հաճոյս կը վաճառէ. և որով
հետեւ Ս. Պատրիարքը չը զսպեր յի-
շեալ անձը, որ է Մինասեան Յով-
հաննէս էֆէնտին. կը մտկաբերուի,
որ յիշեալին հետ կամակից ըլլայ. առ-
քեղ նոր տրամաբանութիւն. մարդ
ծայրաքայն յիմար ըլլալու է, որ չէթէ
խօսի կամ գրէ, այլ մտքն անգամ անցը-
նէ, թէ տան տէր մը իւր տան կործա-
նումը կը նիւթէ. ապուշ ըլլալու է,
որ ըսէ թէ տան մը գլխաւորը, հայ-
րը, իւր դաւակոյց ձեռքէն իրենց օ-
րացահիկ հացն յախչտակէ: Այս կար-
գի յիմարաբանութիւն մի է Պ. նա-
մակագրի մակաբերութիւնը, որ իբր
թէ Ս. Աթուոյս Ամեն. Ս. Պատ-
րիարքը կարծեցեալ միապետներու կա-
մակից է Ս. Աթուոյս կալուածները
փճացնելու մասին:

Մեր գիտեմք թէ սոյն թշնամական
տիրարկութիւններն ինչ աղբիւրէ ծը-
նունդ առած են. գիտեմք թէ ինչ է
այդ գրել տուողներուն փորուն ցաւը.
սակ այն ՚ի զուր կը թշնամանեն, և ՚ի
զնէր կ'անուանարկեն. չը պիտի հաս-
նին իրենց անձնապարար նպատակին.
կուղեն որ իրենց յանձնուի կալուա-
ծոց տեսչութիւնը. որպէս զի ուղած-
նին ընեն, ինչպէս ներկայ Մեծ. Գոր-
ծակալէն առաջ եղողները. բայց չկա-
տարուելու երազներ են, ինչ որ կ'ե-
րեւակայեն: Ահիւր գրեր այսչափը,
եթէ այդ թշնամութիւններն առանց
մասնաւորներու պատուոյն դուշելու

ուղղակի Ս. Աթուոյս Վարչութեան
ուղղուած լինէին, վասն զի Ս. Աթու-
ոյս Վարչութիւնը իւր գործերը կար-
գադրելու և անոնց մասին տնօրէնու-
թիւններ ընելու համար, մասնաւո-
րաց խորհրդին և կարծեաց պէտք չու-
նի. նա գիտէ ինչ որ կը գործէ և կը
տնօրինէ: Բայց որովհետեւ գրողին
գլխաւոր նպատակը եղած է անուա-
նարկելով Մինասեան Յովհաննէս է-
ֆէնտին վշտացնել, որպէս զի իւր հա-
ւատարմաբար ըրած ծառայութենէն
ձեռնթափ լինի, որ առաւ Աթուա-
սէրները իրենց հաճոյից և կրկն լայն
ասպարէզ գտնեն. ուստի ՚ի միամը-
տութիւն ընթերցող հասարակութեան
պարտք կը համարիմք ըսել, որ Ս. Ա-
թուոյս կառավարութիւնը լաւ և մե-
տէն կը ճանաչէ յիշեալ Մեծ. էֆէն-
տին, քան նամակագիրը. կը ճանաչէ
համայն Միաբանութիւնը նորա Ս.
Աթուոյս մատուցած հաւատարմա-
բար և անձնա իրարար ծառայութիւ-
նը. միշտ գոհ և շնորհակալ է, որ նու-
րա այսպիսի ծառայութիւն մի յանձն
առնելով՝ Ս. Աթուոյս կալուածները
աղատեցան խալաւ կորսուելու երկիւ-
ղէն. շնորհակալ է, որ ըստ ամենայնի
Միաբանութեան կամքը ՚ի գործ կը
գնէ պէտք եղածներն շինել տալով և
փլածներն նորոգելով: Ինչ որ ըսուած
է Մեծ. Յովհաննէս էֆէնտին վե-
րայ իւր ներկայ ծառայութեան մա-
սին, լիկ մոխանայ և անձնական թըշ-
նամութեանց արդիւնք են: Մեղ մի-
այն այս ցաւ եղած է, որ մինչև ցարդ
Ս. Աթուոյս վարչութիւնը այլ և այլ
գժուարութեանց պատճառաւ չը կա-
րայ իւր գոհունակութիւնը գործնա-
կանապէս յայտնել Մեծ. էֆէնտին:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Ամսոյ 13 ին Նապոլեոնէն քաղաքս ժամանեց Պրաղիկոյ Վեհափառ Կայսրն և Կայսրուհին : Բնդունելու թեան սրաշոնական հանդէսներ չեղան , որովհետեւ Կայսրը իւր ուղեւորութիւնը ծպտեալ կրկատարէ . դիմաւորութեան միայն քաղաքիս Վսեմ Կառավարիչը գնացած էր ոչ պաշտօնապէս . բայց Իսմայիլի կոչուած դրան առջեւ մեծ բաղնութիւն հաւաքուած էր տեսնելու համար Վեհափառ հիւրերը : Յիշեալ դռնէն Կայսրը իւր ուղեկիցներով քաղաքը մտաւ եւ ուղեակի Ս . Յարութեան տաճարը գնաց յուստ և երկրպագութիւն և անտի մեկնեցաւ քաղաքիս հիւսիսային կողմը պատրաստուած վրաններուն տակ օթեւանելու , որ յատկապէս պատրաստուած էին : Երկրորդ օրը Յորդանան և Երբել վանայ և անտի վերադարձաւ քաղաքս , ուր ամէն դիտաւոր տեղերը , ինչպէս և մեր Ս . Յակովբեանց , Հրեշտակապետաց և Ս . Փրկչաց վանքերը , նոյնպէս ժառանգաւորաց վարժարանին մէջ եղած հրեշտակեանց թանգարանը այցելեց . և ամսոյ 23 ին մեկնեցաւ ի Յոսպէ :

— 13 ին դարձեալ ի Բեթլէհէմ ննջեցեալ մի ունեցանք , որ իւր նախորդաց նմանցաւայնախատանայէն թարկեցաւ Յունաց մոլեռանդութեան և հակառակութեան շնորհիւ : Ննջեցեալը առնէն կը բերեն եկեղեցական զգեստներով , խաչով և մոմերով և սխնաղարդ գաւթէն անցնելով առանց ընդդիմութեան կը տանին մեր սեպհական եկեղեցին , ուր հարկ եղած արարողութիւններն կատարելէն զինի գերեզմանատունը տանելու ատեն կ'անցնին վերստին սխնաղարդ գաւթէն : Բայց երբ փողոցի երկաթեայ դուռը կը հասնին , դռուս հաղիւ յուղարկաւորաց կէսը դուրս ելած , ընդ որս և եկեղեցականք , զօրքերը դուռը կը գցեն և չեն թողուր ,

որ ննջեցեալը դուրս հանեն : Մեր Տեառչը շարժառը թողլով կ'երթայ Միւսիլին բողբեջու այս խոյտառակութեան դէմ . Միւսիլը կը պատասխանէ , որ Մոմակայները մեծ տղայքներ են ընդդէմ սովորութեան , պետք է փաք լինին : Այս դրութեան մէջ մէկ ժամու չափ կը մնայ ննջեցեալը , վերջապէս մերացինք կրտսիսուն երկու փաթիկ աղաքներու շապիկ հագցրնել մոմ բռնել տալու համար . որպէս զի դուռը բացուի և ննջեցեալը դուրս հանուի : Ս . Պատրիարքը բողբեջ այս եղելութեան դէմ Կառավարչին , և նա պատասխանեց , որ դուք սովորութիւն չունիք եղեր խաչակրին և մոմակայներուն շապիկ հագցրնելու . այս պատճառաւ Միւսիլը արգիլած է : Զարմանալի ժամանակ : Կառավարութիւնը , կրօնքով և ազգով տարբեր , մինչեւ մեր եկեղեցական արարողութեանց կը միջամտէ , չեմք գիտեր թէ Տէրութեան որ քաղաքին մէջ տեսնուած է , որ հայ ննջեցեալին առջեւն խաչ տանողը և մոմակայները առանց եկեղեցական զգեստի լինին :

— Տեղւոյս Յունաց Միաբանութեան մի քանի տարիէ ի վեր ունեցած երկպառակեալ վիճակը ընթերցող ազգայնոց յայտնի է . նոյն իրենց Քիւրկոս Պատրիարքը ձգեցին , ուրիշ մը դրին , զայն եւս ձգեցին , երրորդ մի ընտրեցին . բայց այժմ բոլոր Միաբանութիւնը Քիւրկոսի դէմ ըրածնուն վերայ սարժացած է . ուստի որոշեցին յանուն Միաբանութեան յատուկ պատգամաւորութիւն խրկել Քիւրկոսին սիրան առնելու և միանգամայն յերուսաղէմ հրաւիրելու ոչ իբր Պատրիարք , այլ իբր Միաբանական անդամ : Եթէ նա չընդունի Միաբանութեան հրաւերը , պիտի խնդրեն , որ գոնէ հաճի ի Պօլիս Երուսաղէմոյ վախճանորդարանը նստիլ : Միաբանական պատգամաւորութիւնը , որ երեք հազիւ կը բաղկանայ , ամսոյ 20 ին ճանապարհ ելաւ ի Պօլիս :